

Ιόνιο Πανεπιστήμιο
Τμήμα Ιστορίας

Πτυχιακή Εργασία

Θέμα: *Η μέθοδος Project ως εργαλείο στη διδασκαλία της Ιστορίας. Η περίπτωση των Ελλήνων προσφύγων του 1922 στην Λήμνο.*

Ονοματεπώνυμο φοιτήτριας: Μαρία Σιδέρη

Αριθμός Μητρώου: Ι2018022

Επιβλέπων: κ. Χ. Κουργιαντάκης

Περιεχόμενα

Εισαγωγή	4
Η μέθοδος project	4
Πρώτο Κεφάλαιο	6
Ορισμός: «Τι είναι η μέθοδος project;»	6
Τα κύρια χαρακτηριστικά της μεθόδου project	7
Οι στόχοι της μεθόδου project και τα οφέλη που κατακτούν οι μαθητές κατά την εκπόνηση της	8
Ο ρόλος του εκπαιδευτικού και ο προγραμματισμένος σχεδιασμός του για το project:	10
Η σημασία συμμετοχής των γονέων στην εκπόνηση ενός project:	11
Αποτελέσματα της μεθόδου project μετά την ολοκλήρωση της:	11
Οι φάσεις εφαρμογής της μεθόδου project:	12
Α΄ φάση:	12
Β΄ φάση:	16
Γ΄ φάση:	20
Συμπέρασμα για την μέθοδο project	25
Δεύτερο Κεφάλαιο	26
Στοιχεία Διδακτικού Σεναρίου με την μέθοδο project	26
Α΄ φάση	27
Πρώτη διδακτική ώρα:	27
Δεύτερη διδακτική ώρα:	29
Β΄ φάση	31
Τρίτη διδακτική ώρα:	31
Τέταρτη διδακτική ώρα:	32
Πέμπτη διδακτική ώρα:	36
Έκτη διδακτική ώρα:	37
Έβδομη διδακτική ώρα:	39
Όγδοη διδακτική ώρα:	40
Γ΄ φάση	42
Ένατη διδακτική ώρα:	42
Δέκατη διδακτική ώρα:	42
Εντέκατη διδακτική ώρα:	43
Επίλογος	44
Βιβλιογραφία	45

Η μέθοδος Project ως εργαλείο στη διδασκαλία της Ιστορίας. Η περίπτωση των Ελλήνων προσφύγων του 1922 στην Λήμνο.

Εισαγωγή

Η παρούσα πτυχιακή εργασία γίνεται με σκοπό την ανάδειξη και την εξέταση της μεθόδου project στην σχολική εκπαίδευση και πιο συγκεκριμένα την πρόσληψη της ως εργαλείο στη διδασκαλία της Ιστορίας. Η εργασία συγκροτείται από δύο κεφάλαια, στο πρώτο κεφάλαιο γίνεται λόγος για την μέθοδο project, γενικά ως εργαλείο στη διδακτική διαδικασία, ενώ στο δεύτερο κεφάλαιο πραγματοποιείται μια διδακτική έρευνα με αξιοποίηση της συγκεκριμένης μεθόδου διδασκαλίας και κύριο θέμα τους Έλληνες πρόσφυγες κατά την περίοδο του 1922. Η μέθοδος project έχει αφήσει το δικό της αποτύπωμα στην εξέλιξη της εκπαίδευσης, ενισχύοντας με την διδακτική της παρέμβαση την επιθυμία για επικοινωνία, συνύπαρξη, αλληλεγγύη και δημιουργικότητα.

Η λειτουργία της βιωματικής-επικοινωνιακής διδασκαλίας, η οποία ταυτίζεται με το project, αποσκοπεί στην ανάδειξη των ενδιαφερόντων και των προβληματισμών των παιδιών στο πλαίσιο μιας ισότιμης επικοινωνιακής σχέσης. Πρόκειται για μια προοδευτική μέθοδο μάθησης, η οποία με τον δικό της τρόπο επιδιώκει να παρακάμψει την ανταγωνιστικότητα και την αδιαφορία των μαθητών. Κύριες επιδιώξεις της είναι η σύνδεση της σχολικής δράσης, είτε με την καθημερινότητα, είτε με την αυτοδιάθεση ενός παιδιού ή ακόμη και μιας ομάδας.

Η μέθοδος project

Η μέθοδος project εμφανίζεται για πρώτη φορά στις αρχές του 20^{ου} αιώνα στον αμερικάνικο πραγματισμό. Συγκεκριμένα, τα αίτια εμφάνισης της μεθόδου project οφείλονται στην ανάγκη δημιουργίας μιας σωστής και ισότιμης επικοινωνίας και ταυτόχρονα σε μια προσπάθεια να εισαχθεί στην εκπαίδευση, με τρόπο κατά το δυνατόν ελκυστικό. Έχοντας ως στόχο την δημιουργία μιας ισότιμης επικοινωνιακής σχέσης, τα παιδιά μαθαίνουν να ανταποκρίνονται με σύνεση σε περίπτωση ύπαρξης διαφωνιών και συγκρούσεων.

Η μέθοδος συνδέεται με τον τομέα της Παιδαγωγικής Ψυχολογίας, εφόσον πρόκειται για μια παιδοκεντρική μορφή σχολικής δράσης και δίνει τη δυνατότητα κατανόησης των προσωπικών αναγκών, αλλά και των αναγκών των άλλων.¹ Απαραίτητη προϋπόθεση για μια επιτυχημένη εφαρμογή της μεθόδου project είναι η αποτελεσματική επικοινωνία μεταξύ των μαθητών και στη συνέχεια με τον εκπαιδευτικό. Ο εκπαιδευτικός θα πρέπει να εκληφθεί από τους μαθητές του ως ένα ισότιμο μέλος της ομάδας εργασίας, προκειμένου να δημιουργηθεί μια συμμετρική επικοινωνιακή σχέση.

¹ J. Harris Helm & Lilian Katz, 2012, «Η μέθοδος project στην προσχολική και πρωτοσχολική εκπαίδευση, μικροί ερευνητές», Μεταίχμιο, Αθήνα, σελ. 13.

Η μέθοδος project δυνητικά συμβάλλει στην συγκέντρωση γνώσεων και ικανοτήτων ενός παιδιού στα πλαίσια μιας μαθησιακής δραστηριότητας. Ενισχύει τον αυθορμητισμό των μελών της ομάδας, ενώ ταυτόχρονα επικεντρώνεται στα ενδιαφέροντα των μαθητών, συγκεντρώνοντας τους προβληματισμούς τους γύρω από μια κοινή θεματική πρόταση. Στόχος της είναι να επιτύχει την μάθηση μέσα από την ομαδική έρευνα που θα διεξαχθεί από τους ίδιους τους μαθητές, εξοικειώνοντας τους με αυτό τον τρόπο να μαθαίνουν μέσα από μια ομαδική συνύπαρξη, στην οποία εντάσσεται το στοιχείο της συνολικής δράσης. Το συγκεκριμένο σχέδιο εργασίας έχει αποδείξει ότι μπορεί να καλύψει τις σύγχρονες εκπαιδευτικές απαιτήσεις. Στην εκτέλεση της μεθόδου ενσωματώνεται ο τεχνολογικός αλφαριθμητισμός, η κριτική σκέψη, το αίσθημα της ομαδικότητας και η επαφή με διαφορετικά γνωστικά πεδία, στοιχεία που αποσκοπούν στην απόκτηση νέων ικανοτήτων.²

Αυτό που έχει ιδιαίτερη σημασία είναι ότι δεν λειτουργεί μόνο για τον μαθητή ως μια μαθησιακή εμπειρία αλλά και για τον εκπαιδευτικό έχει την ίδια ακριβώς αξία. Η διαρκής συζήτηση, η μελέτη μέσω της άσκησης και η συνεχή επανεξέταση της εργασίας αποτελούν έναν τρόπο καλύτερης κατανόησης των πραγμάτων. Στην προκειμένη περίπτωση, στο μάθημα της Ιστορίας, οι μαθητές είναι σημαντικό να κατανοήσουν τα γεγονότα που διαδραματίστηκαν, ώστε να είναι σε θέση να συγκρίνουν, να ταυτίσουν, να δικαιολογήσουν, να αξιολογήσουν και να μπουν στην θέση των ανθρώπων που έζησαν τότε, στην προσπάθεια να ερμηνεύσουν τις επιλογές τους.

Με βάση όσα προαναφέρθηκαν γίνεται αντιληπτό ότι οι συνέπειες της βιωματικής-επικοινωνιακής προσέγγισης επηρεάζουν σε μεγάλο βαθμό την πορεία της σχολικής ζωής. Αρχικά, τα παιδιά μαθαίνουν να δραστηριοποιούνται στο πλαίσιο των αναλυτικών προγραμμάτων, καθώς θα έχουν ήδη συνθέσει τους στόχους και τις επιδιώξεις τους. Στην συνέχεια, τα καθημερινά βιώματα των παιδιών θα συνδεθούν με τη σχολική τους ζωή, ενώ η διάσταση του μαθήματος και στην περίπτωση της Ιστορίας θα αποκτήσει μια νέα μορφή, με την παράλληλη συνεχή συμμετοχή των μαθητών. Με αυτό τον τρόπο επίσης, θα καλλιεργηθεί η κριτική ικανότητα των παιδιών και θα είναι σε θέση να σκέφτονται λύσεις στα προβλήματα και στις δυσκολίες με τις οποίες θα έρθουν αντιμέτωποι κατά τη διάρκεια εκπόνησης της εργασίας.

Η συνεργασία, η δημιουργικότητα και η επικοινωνία είναι τα κύρια χαρακτηριστικά της μεθόδου με στόχο τη βιωματική-επικοινωνιακή προσέγγιση στη σχολική ζωή. Πρόκειται, λοιπόν, για μια διαφοροποιημένη θα λέγαμε διδασκαλία, η οποία καταρχήν διαφέρει από τις κλασικές μετωπικές και δασκαλοκεντρικές μεθόδους, καθώς ταυτόχρονα ανταποκρίνεται στις ανάγκες και στις δεξιότητες του κάθε παιδιού. Στην περίπτωση αυτή, η γνώση δεν τίθεται ως αυτοσκοπός, αλλά καταδεικνύει την παραδοσιακή εκπαίδευση ως αίτιο αλλοίωσης των ανθρώπινων συμπεριφορών και ενίσχυσης των στοιχείων του

² J. Harris Helm & Lilian Katz, 2012, «Η μέθοδος project στην προσχολική και πρωτοσχολική εκπαίδευση, μικροί ερευνητές», Μεταίχμιο, Αθήνα, σελ. 2.

εγωισμού, με αποτέλεσμα την απομάκρυνση του μαθητή από την συμμετοχή του σε μια ομαδική εργασία.

Πρώτο Κεφάλαιο

Ορισμός: «Τι είναι η μέθοδος project;»

Με τον όρο «μέθοδος project» εννοείται ένα σχέδιο εκπαιδευτικής δράσης, ένας τρόπος διδακτικής προσέγγισης που έχει ως αφετηρία τις ανάγκες και τους προβληματισμούς κάποιων ατόμων ή κάποιου συνόλου μιας εκπαιδευτικής ομάδας.³ Μια οργανωμένη μαθησιακή δραστηριότητα, η οποία στηρίζεται σε μια μορφή επικοινωνιακής διαδικασίας, με κύριο στόχο της την εύρεση λύση σε κάποιο πρόβλημα. Το πρόβλημα αυτό μπορεί να τεθεί είτε από τον εκπαιδευτικό, είτε από την εκπαιδευτική ομάδα ως αντικείμενο έρευνας και μελέτης. Όσον αφορά το ιστορικό πλαίσιο η πρώτη εμφάνιση της συγκεκριμένης διδακτικής μεθόδου γίνεται στις αρχές του 20^{ου} αιώνα και βασίζεται στις εκπαιδευτικές προτάσεις των Kilpatrick, Decroly, Dewey, Piaget, Vygotsky και άλλων.

Το συγκεκριμένο σχέδιο εργασίας άρχισε να λαμβάνει χώρα στην Ελλάδα μέσα από τα προγράμματα περιβαλλοντικής εκπαίδευσης, αλλά και από την προσχολική εκπαίδευση αργότερα. Στην αρχή είχε μεγάλη απήχηση ιδιαίτερα στην βαθμίδα των νηπιαγωγείων, ενώ η διάδοση του επεκτάθηκε από τους ίδιους τους εκπαιδευτικούς που το συνιστούσαν στους συναδέλφους τους.⁴ Ωστόσο, παρόλο που το project αποτελεί έναν τρόπο απόκτησης μαθησιακών εμπειριών δεν μπορεί να θεωρηθεί ως ένα ολοκληρωμένο σχολικό πρόγραμμα, αφού αφορά κατά κανόνα μια μόνο θεματική ενότητα.

Κύρια βάση της μεθόδου είναι η έρευνα ενός θέματος που μπορεί να απευθύνεται σε ένα ή περισσότερα παιδιά, με την παράλληλη σύμπραξη του εκπαιδευτικού. Η επιλογή του θέματος της εργασίας εκπονείται μέσα από τα ενδιαφέροντα των ίδιων των μαθητών, έτσι ώστε αφού θα έχουν ήδη αποκτήσει κάποιου είδους ενδιαφέρον για το θέμα, να θέσουν τον εαυτό τους σε μια διαδικασία έρευνας και δράσης, έχοντας ως στόχο την εύρεση απαντήσεων στα ερωτήματα που θα προκύψουν στην συνέχεια. Ο ρόλος του εκπαιδευτικού είναι κατά κύριο λόγο βοηθητικός και καθοδηγητικός, μακριά από τις προκαταλήψεις και τα στερεότυπα για την σημασία επιλογής των θεμάτων.⁵

Η μέθοδος του project βρίσκεται εννοιολογικά κοντά στην έννοια της βιωματικής-επικοινωνιακής διδασκαλίας. Πρόκειται για μια διαδικασία που συσχετίζει τον χώρο της γνώσης με τα βιώματα των μαθητών, τα οποία είναι παρμένα από το κοινωνικό τους περιβάλλον. Η υλοποίηση της μεθόδου πραγματοποιείται μέσα στα πλαίσια μιας ισότιμης ανταλλαγής απόψεων, με

³ Κώστας Χρυσάφιδης, 2005, «Η Βιωματική-Επικοινωνιακή Διδασκαλία, (Η εισαγωγή της μεθόδου project στο σχολείο), Gutenberg, Αθήνα, σελ. 43.

⁴ Έλση Ντολιοπούλου, 2005, «Η υλοποίηση της μεθόδου project σε νηπιαγωγεία της χώρας μας», σελ. 12.

⁵ Κώστας Χρυσάφιδης, 2005, «Η Βιωματική-Επικοινωνιακή Διδασκαλία, (Η εισαγωγή της μεθόδου project στο σχολείο), Gutenberg, Αθήνα, σελ. 51.

σκοπό την ύπαρξη μιας τελικής απόφασης.⁶ Επομένως, διαπιστώνεται η συσχέτιση μεταξύ αυτών των δύο, των οποίων η πρόβλεψη απευθύνεται σε έναν σχεδιασμό οργάνωσης, σύμφωνα με τον οποίο οι ανάγκες και τα βιώματα των μαθητών θεωρούνται σημαντικά για την επίτευξη τους.

Τα κύρια χαρακτηριστικά της μεθόδου project

Η πρωτοβουλία και η συμμετοχή θεωρούνται δύο από τα βασικότερα χαρακτηριστικά της μεθόδου project, εφόσον αυτή αποσκοπεί στην ανάπτυξη της γνώσης και στην καλλιέργεια των δεξιοτήτων του κάθε παιδιού. Μέσα από την σωστή οργάνωση και τις ομαδικές δραστηριότητες, οι οποίες εντάσσονται στο περιεχόμενο της, οι μαθητές μπορούν να συμμετέχουν με διανοητικό και συναισθηματικό τρόπο, ενώ παράλληλα αποκτούν σημαντικό ρόλο τόσο στην λήψη αποφάσεων για την επιλογή του θέματος, όσο και στην πορεία αναζήτησης και ολοκλήρωσης της εργασίας. Η αγωγή μέσα από τα βιώματα, η συμμετοχή διαφορετικών ηλικιών σε κοινή δράση και η διάπλαση της προσωπικότητας εντάσσονται επίσης στα κύρια χαρακτηριστικά της μεθόδου project.

Επίσης, η παραγωγική δραστηριότητα θέτει την χειρωνακτική πράξη ως ένα μορφωτικό στοιχείο, καθώς όπως ήδη γνωρίζουμε οι μαθητές μαθαίνουν ευκολότερα και συγκρατούν τις γνώσεις που έχουν αποκτήσει μέσα από την διαδικασία της προσωπικής δραστηριοποίησης. Η βάση στην οποία στηρίχτηκε η μέθοδος project, προκειμένου να παρακάμψει την «παραδοσιακή» εκπαίδευση είναι η επιμονή της στην χειρωνακτική ενασχόληση των μαθητών και η αποφυγή της απομνημόνευσης. Μεγάλη σημασία δίνεται επίσης, στην προσωπική-ενεργητική συμμετοχή του μαθητή κατά την διάρκεια των διδακτικών δρώμενων, με στόχο την ένταξη της καθημερινής ζωής του στους θεσμούς της μόρφωσης.⁷

Τα βασικά στάδια ενός project συνήθως είναι τα εξής: αρχικά, η επιλογή του θέματος της εργασίας, το οποίο προέρχεται από τα ενδιαφέροντα των παιδιών, ενώ παράλληλα πραγματοποιείται μια συζήτηση γύρω από το θέμα, με γνώμονα τους στόχους του αναλυτικού προγράμματος. Στην συνέχεια, ο εκπαιδευτικός ως καθοδηγητής, βοηθάει τους μαθητές του να προχωρήσουν στο επόμενο στάδιο της εργασίας. Παρακινεί με κάθε τρόπο τα παιδιά να συμμετέχουν στην εξέλιξη της έρευνας, χρησιμοποιώντας μέσα που υπενθυμίζουν τις ήδη υπάρχουσες γνώσεις τους, αλλά και που ανταποκρίνονται στην απόκτηση νέων δεξιοτήτων.

Ένα γνώρισμα που διαφοροποιεί το project ως προς τα υπόλοιπα διδακτικά σχέδια εργασίας είναι η εύρεση λύσεων στα προβλήματα που προκύπτουν από τους ίδιους τους μαθητές. Η παρουσία των ειδικών, οι εκπαιδευτικές επισκέψεις, η χρήση γνωστικών πηγών, η δυνατότητα να ζωγραφίζουν, να φωτογραφίζουν ή ακόμη και να παίρνουν συνεντεύξεις καθιστούν την δομή του

⁶ Κωνσταντίνος Παρασκευόπουλος, 2008, «Η εφαρμογή της μεθόδου project σε ένα πρόγραμμα επαγγελματικού προσανατολισμού», σελ. 7.

⁷ Κώστας Χρυσάφιδης, 2005, «Η Βιωματική-Επικοινωνιακή Διδασκαλία, (Η εισαγωγή της μεθόδου project στο σχολείο), Gutenberg, Αθήνα, σελ. 46.

project ένα ολοκληρωμένο σχέδιο εργασίας που έχει ως στόχο την διαμόρφωση κριτικής σκέψης των παιδιών, ανεξαρτήτως ηλικίας.

Η υλοποίηση της μεθόδου project διαφοροποιείται σε μεγάλο βαθμό από άλλες μορφές μάθησης. Αρχικά, η προσέγγιση του θέματος πραγματοποιείται μέσα από την συνεργασία πολλών παιδιών και η έρευνα για την επίλυση των προβλημάτων διεξάγεται στα πλαίσια ενός μεγάλου χρονικού διαστήματος. Ένα ακόμη σημαντικό χαρακτηριστικό που θα λέγαμε ότι αποτελεί στοιχείο διαφοροποίησης από άλλες διδακτικές μεθόδους, είναι ότι η δομή του project επιτρέπει την εισαγωγή γνώσεων από διαφορετικά πεδία (διαθεματικότητα), όπως η λογοτεχνία, τα μαθηματικά, η γεωγραφία και άλλα μαθήματα του σχολικού προγράμματος. Έτσι προκύπτει ένας συνδυασμός γνώσεων και μαθησιακών μέσων, με κοινό σκοπό την ολοκλήρωση της έρευνας. Το project είναι μια σε βάθος εργασία, καθώς ενσωματώνει ποικίλους τρόπους μάθησης και απόκτησης δεξιοτήτων.

Εκτός από την ενίσχυση της νοητικής τους ανάπτυξης, ένα ακόμη πλεονέκτημα είναι η ευκαιρία που δίνεται στα παιδιά να εφαρμόσουν αυτά που έμαθαν, χρησιμοποιώντας τα, είτε για να μοιραστούν τις γνώσεις τους, είτε για να απαντήσουν στα ερωτήματα που τους έχουν δημιουργηθεί.⁸ Η μέθοδος project δίνει την δυνατότητα στον μαθητή να συμμετέχει με τις αισθήσεις του, οι οποίες έχει αποδειχτεί ότι συμβάλλουν δυναμικά στην κατανόηση των πραγμάτων. Η αίσθηση να ακούσουν κάτι, να αγγίξουν ή ακόμη και να παρατηρήσουν από κοντά βοηθάει τα παιδιά να θυμούνται καλύτερα και να συγκρατούν αυτά που έμαθαν. Τέλος, ένα ακόμη χαρακτηριστικό είναι η μέθοδος καταγραφής της πορείας του project που ακολουθεί ένας εκπαιδευτικός, προκειμένου να σημειώσει αυτά που ανακάλυψαν οι μαθητές κατά την διάρκεια εκπόνησης του.

Οι στόχοι της μεθόδου project και τα οφέλη που κατακτούν οι μαθητές κατά την εκπόνηση της

Οι εκπαιδευτικοί στόχοι που ολοκληρώνονται κατά την εφαρμογή του συγκεκριμένου σχεδίου εκπαιδευτικής δράσης είναι οι εξής: Σε πρώτο στάδιο, οι μαθητές μαθαίνουν να προσαρμόζονται στην λειτουργία ανοικτών αναλυτικών προγραμμάτων, σύμφωνα με των οποίων οι ίδιοι έχουν θέσει τους δικούς τους στόχους και επιδιώξεις, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι δεν τηρούν την δομή ενός θεσμοθετημένου πλαισίου. Ένας βασικός στόχος που επιβλέπει η μέθοδος project κατά την εκπόνηση της, είναι η σύνδεση των ενδιαφερόντων και η καθημερινότητα των παιδιών με τις δραστηριότητες που πρόκειται να πραγματοποιηθούν μέχρι την ολοκλήρωση του project.

Στοχεύει στην συνεχή ενεργή συμμετοχή των μαθητών καθ' όλη την διάρκεια του σχεδιασμού της εργασίας, αλλά και στην ανάπτυξη της δημιουργικής σκέψης, έχοντας ως κύρια επιδίωξη των μαθητών να αναζητούν μόνοι τους τις απαντήσεις και τις λύσεις των προβλημάτων. Έτσι, μπορούν να κάνουν προβλέψεις και να προ δελεάζονται για τις σχέσεις αίτιου και αποτελέσματος. Ακόμη, το πνεύμα της συνεργασίας και της αλληλεγγύης είναι δύο βασικά

⁸ Harris Helm & Lilian Katz, 2012, «Η μέθοδος project στην προσχολική και πρωτοσχολική εκπαίδευση, μικροί ερευνητές», Μεταίχμιο, Αθήνα, σελ. 71.

στοιχεία που εμφανίζονται στο πλαίσιο των ομαδικών δραστηριοτήτων της μεθόδου, καθώς με αυτό τον τρόπο όχι μόνο οι μαθητές μαθαίνουν να κατανοούν τα συναισθήματα και τις επιθυμίες των άλλων, αλλά έτσι εξελίσσεται και η δομή της μορφωτικής διαδικασίας.⁹

Οι στόχοι της μεθόδου project είναι προσαρμοσμένοι στις ανάγκες και στις δεξιότητες του κάθε παιδιού ξεχωριστά, θεωρώντας ότι όλοι οι μαθητές έχουν χαρίσματα και ιδιαίτερες ικανότητες. Ως κύριο θεμέλιο προσέγγισης έχει την διεπιστημονική γνώση, κατά την οποία προσπαθεί να επιτύχει μια συνολική ανάλυση των γεγονότων που διαπραγματεύονται οι μαθητές. Με αυτό τον τρόπο δίνεται η δυνατότητα στους μαθητές να αναλύσουν, να υποθέσουν και να συνθέσουν νέα στοιχεία που ίσως να μην είχαν σκεφτεί στην αρχή του σχεδιασμού της εργασίας.

Η χειρωνακτική δραστηριότητα είναι ακόμη ένας στόχος της εργασίας, υποστηρίζοντας ότι η πρακτική άσκηση βοηθάει στην κατάκτηση της γνώσης με ευκολότερο και αποτελεσματικότερο τρόπο. Τέλος, η συσχέτιση της σχολικής δραστηριότητας με την κοινωνική ζωή των παιδιών θεωρείται απαραίτητη στην διεξαγωγή ενός project, καθώς έτσι οι προσωπικές ασχολίες και ανάγκες των παιδιών προσδιορίζουν την εργασία ως μια προσωπική επιλογή προσέγγισης και όχι ως μια υποχρεωτική δράση.

Μια σημαντική παράμετρος, εκτός από την νοητική, γλωσσική, συναισθηματική και κοινωνική εξέλιξη που θα έχει γνωρίσει ένα παιδί μετά την ολοκλήρωση της μεθόδου είναι η παροχή νέων γνώσεων, εμπειριών και δεξιοτήτων. Όπως γίνεται κατανοητό η συγκεκριμένη μέθοδος έχοντας δώσει στα παιδιά την δυνατότητα έκφρασης των απόψεων τους, τους επιτρέπεται να επιλέγουν με ωριμότητα και σύνεση την σωστή και λογική απόφαση, υποστηρίζοντας παράλληλα και την δική τους προσωπική πλευρά. Οι νέες γνώσεις που θα υιοθετήσουν οι μαθητές κατά την διάρκεια εξέλιξης της μεθόδου θα μπορούν να τις συνδέσουν με τις ήδη υπάρχουσες που έχουν αποκτήσει από προηγούμενες εμπειρίες. Η ανάπτυξη της δημιουργικότητας και το στοιχείο της φαντασίας δεν θα μπορούσαν να παραλείπονται από τους εκπαιδευτικούς στόχους που επιφέρει η μέθοδος project.

Το αίσθημα της υπευθυνότητας, η ευκαιρία που τους παρέχεται να παίρνουν πρωτοβουλίες, να κάνουν τις επιλογές τους, έχοντας μάθει να λειτουργούν αυτόνομα βοηθούν στην ανάπτυξη της κριτικής σκέψης και συνείδησης τους ήδη από μικρή ηλικία. Έχοντας λοιπόν εκπληρωθεί οι παραπάνω στόχοι, οι μαθητές νιώθουν ότι συνέβαλλαν σε ένα κοινό έργο, στο οποίο έχουν αφήσει το δικό τους αποτύπωμα.¹⁰ Επομένως, οι στόχοι των μαθησιακών δραστηριοτήτων της μεθόδου ενισχύουν την σχολική επίδοση των μαθητών και

⁹ J. Harris Helm & Lilian Katz, 2012, «Η μέθοδος project στην προσχολική και πρωτοσχολική εκπαίδευση, μικροί ερευνητές», Μεταίχμιο, Αθήνα, σελ. 20.

¹⁰ Έλση Ντολιοπούλου, 2005, «Η υλοποίηση της μεθόδου project σε νηπιαγωγεία της χώρας μας», σελ. 30.

την κοινωνική-συναισθηματική τους ανάπτυξη, δίνοντας τους την ευκαιρία να παίρνουν αποφάσεις για την πορεία της εργασίας τους.

Ο ρόλος του εκπαιδευτικού και ο προγραμματισμένος σχεδιασμός του για το project:

Όπως ήδη έχει αναφερθεί ο ρόλος του εκπαιδευτικού στη μέθοδο project είναι κατά κύριο λόγο βοηθητικός και καθοδηγητικός. Πρωταρχικός του στόχος είναι να βοηθήσει στον προγραμματισμό του σχεδίου εκπαιδευτικής δράσης. Στην πρώτη φάση του project ο ρόλος του εκπαιδευτικού είναι πολύ σημαντικός, καθώς τότε γίνεται η επιλογή του θέματος της εργασίας. Στην περίπτωση αυτή ο ίδιος πρέπει να σχεδιάσει ένα διάγραμμα με την δομή της εργασίας, να κεντρίσει το ενδιαφέρον των μαθητών του, συνδέοντας το με τις προσωπικές τους εμπειρίες, ενώ παράλληλα να κατευθύνει την αναζήτηση του θέματος σύμφωνα με το αναλυτικό πρόγραμμα.¹¹ Εκτός από τα παραπάνω, θα πρέπει να εξετάσει την παροχή τοπικών πόρων και δυνατοτήτων που θα μπορούσαν να έχουν οι μαθητές του, είτε από πλευράς χώρων, είτε ειδικών σχετικών με το θέμα.

Η συμμετοχή ενός εκπαιδευτικού στην προσέγγιση της μεθόδου περιλαμβάνει και την παράλληλη συνεργασία με τους μαθητές του, όπως και την αναζήτηση, προκειμένου να προμηθεύσει τους μαθητές με πηγές και υλικό για τις δραστηριότητες. Καθήκον του είναι να διαμορφώσει ένα περιβάλλον έρευνας και άνεσης στην αίθουσα, ώστε να συμμετέχουν όσο το δυνατόν περισσότεροι μαθητές στην εργασία. Το σχέδιο εργασίας με την παράλληλη συνεργασία του εκπαιδευτικού, με τους γονείς και με την ευρύτερη κοινότητα επεκτείνει την υπόσταση του, ενώ διατηρεί το ενδιαφέρον των μαθητών για αρκετό χρονικό διάστημα. Με τον τρόπο αυτό ο εκπαιδευτικός από απλός μεταδότης γνώσεων έρχεται πιο κοντά στα παιδιά, με τον ρόλο του συνεργάτη.

Σημαντικός είναι ο ρόλος του εκπαιδευτικού και στο τέλος της διαδικασίας, δηλαδή όταν θα πραγματοποιηθεί η καταγραφή της προόδου των παιδιών, μέσα από την παρατήρηση του εκπαιδευτικού και την επικοινωνία με τους μαθητές του. Ένας σημαντικός ακόμη ρόλος του είναι να παρουσιάζει συνεχώς νέες προκλήσεις και νέα ερωτήματα κατά την διάρκεια της εργασίας, ώστε να διατηρείται το ενδιαφέρον του παιδιού και η επιθυμία του για την ανακάλυψη νέας γνώσης. Για να επιτύχει, λοιπόν, την κατανόηση και την καλλιέργεια της κριτικής σκέψης των παιδιών, ο εκπαιδευτικός θα πρέπει να οδηγεί τους μαθητές σε ενεργητικές μορφές μάθησης και στην παροχή πρωτογενών πηγών.

Απαραίτητη είναι η συμβολή του και στην ενθάρρυνση ενεργούς συμμετοχής των πιο αδύναμων μαθησιακά παιδιών, με βάση τις δυνατότητες και τα ενδιαφέροντα του καθενός. Κάθε σχέδιο εργασίας project αξιολογείται από τον εκπαιδευτικό όσον αφορά την πορεία εξέλιξης του, τα αποτελέσματα του και την συμμετοχή των μαθητών, αλλά και του ίδιου στο έργο. Επομένως, η μέθοδος project δίνει την ευκαιρία στον εκπαιδευτικό να αποφύγει μια

¹¹ J. Harris Helm & Lilian Katz, 2012, «Η μέθοδος project στην προσχολική και πρωτοσχολική εκπαίδευση, μικροί ερευνητές», Μεταίχμιο, Αθήνα, σελ. 29.

διδασκαλία που στοχεύει στην αποσπασματική γνώση και στην απομνημόνευση, συνήθειες που είναι ιδιαίτερα συχνές στο μάθημα της Ιστορίας.

Η σημασία συμμετοχής των γονέων στην εκπόνηση ενός project:

Η συμμετοχή των γονέων κατά τη διάρκεια διεξαγωγής του project καθορίζει την καλή και την πιο αποτελεσματική επίδοση των παιδιών στο σχολείο.¹² Οι γονείς βλέποντας το ενδιαφέρον που δείχνουν τα παιδιά τους για το θέμα με το οποίο ασχολούνται, εκπλήσσονται και προσπαθούν με τον δικό τους τρόπο να συμβάλλουν βοηθώντας τα να αποκτήσουν περισσότερες γνώσεις για το θέμα. Προγραμματίζουν επισκέψεις σε χώρους, κανονίζουν εκδρομές, αγοράζουν βιβλιογραφικό υλικό και φέρνουν βοηθήματα και πηγές μέσα στην τάξη σχετικά με το θέμα που τα παιδιά διερευνούν. Ακόμη, ως επισκέπτες στο σχολείο μπορούν να μοιραστούν τις ειδικές γνώσεις και τις εμπειρίες τους μαζί με τους μαθητές και τον εκπαιδευτικό, συμπληρώνοντας έτσι το υλικό για την έρευνα.

Η εμπειρία δείχνει ότι η άποψη των γονέων σχετικά με το project είναι θετική, καθώς βλέπουν τις μαθησιακές εμπειρίες που αποκτούν τα παιδιά τους με την συμμετοχή τους στο σχέδιο εργασίας. Σε αρκετά projects η συμβολή των γονέων είναι σχεδόν απαραίτητη, αφού οι ίδιοι μπορούν να ενισχύσουν την προσπάθεια των παιδιών τους με πολλούς τρόπους, όπως λ.χ. η διαδικασία συμπλήρωσης ερωτηματολογίων κ.λπ.. Ωστόσο, μερικοί γονείς διστάζουν να συμμετάσχουν στην εκπαιδευτική αυτή δράση, διότι θεωρούν ότι δεν είναι κατάλληλοι για να βοηθήσουν ή ότι έχουν ελλείψεις γνώσεις πάνω στο κατά περίπτωση θέμα.¹³

Αποτελέσματα της μεθόδου project μετά την ολοκλήρωση της:

Τα αποτελέσματα ενός εκπαιδευτικού σχεδίου project έχουν μεγάλη επίδραση κυρίως στην εξέλιξη της κριτικής σκέψης του παιδιού. Εκτός από την απόκτηση νέων γνώσεων που θα κατακτήσουν μέσα από τις διαφορετικές δραστηριότητες, τα παιδιά θα μάθουν να είναι υπεύθυνα, παίρνοντας πρωτοβουλίες και αποφάσεις, θα αναδείξουν τις ικανότητες τους, ενώ θα έχουν ανακαλύψει νέα ενδιαφέροντα, που μπορεί να μην γνώριζαν ότι είχαν.¹⁴

Η συνεργασία και η επικοινωνία είναι σίγουρα δύο από τα πιο σημαντικά στοιχεία ενός project, τα οποία θα εξελίσσουν την προσωπικότητα του παιδιού και θα του χαρίσουν αυτοπεποίθηση και δυναμισμό. Μέσα από τις διαπραγματεύσεις και τους συμβιβασμούς το παιδί θα μάθει να ακούει και να σέβεται διαφορετικές απόψεις και να δείχνει εμπιστοσύνη στους συμμαθητές του. Επίσης, θα έχει αποκτήσει θετικά συναισθήματα για τον ίδιο του τον εαυτό, έχοντας μάθει την δομή που επιβλέπει ένα project και έχοντας συνεργαστεί μέσα στα πλαίσια μιας ομάδας.

¹² J. Harris Helm & Lilian Katz, 2012, «Η μέθοδος project στην προσχολική και πρωτοσχολική εκπαίδευση, μικροί ερευνητές», Μεταίχμιο, Αθήνα, σελ. 14.

¹³ Έλση Ντολιοπούλου, 2005, «Η υλοποίηση της μεθόδου project σε νηπιαγωγεία της χώρας μας», σελ. 32.

¹⁴ Έλση Ντολιοπούλου, 2005, «Η υλοποίηση της μεθόδου project σε νηπιαγωγεία της χώρας μας», σελ. 19.

Με την ολοκλήρωση ενός παρόμοιου προγράμματος οι μαθητές θα έχουν εξοικειωθεί και την επομένη φορά που θα κληθούν να φέρουν εις πέρας ένα τέτοιου είδους βιωματικής προσέγγισης έργο, θα ανταπεξέλθουν με τον καλύτερο τρόπο. Η τελική εκπόνηση της εργασίας είναι βέβαιο ότι θα χαρίσει στους μαθητές μια ηθική ικανοποίηση, όπως και ένα αίσθημα αυτοπεποίθησης.

Οι φάσεις εφαρμογής της μεθόδου project:

Οι φάσεις της εφαρμογής της μεθόδου project είναι συνοπτικά: η επιλογή του θέματος, ο προβληματισμός και τα ερωτήματα που προκύπτουν πάνω στο θέμα, ο προγραμματισμός και η διεξαγωγή των διδακτικών δραστηριοτήτων, η αξιολόγηση του έργου από τους ίδιους τους μαθητές και, τέλος, η παρουσίαση της εργασίας σε ευρύτερο κοινό.¹⁵ Πιο συγκεκριμένα:

Α' φάση:

Η πρώτη σημαντική διάσταση της πρώτης φάσης του project είναι τα κριτήρια επιλογής του θέματος της εργασίας. Στην συγκεκριμένη φάση εντάσσονται πολλαπλές συζητήσεις, ανταλλάσσονται απόψεις και αναφέρονται προβληματισμοί, οι οποίοι συμβάλλουν στον εντοπισμό του προβλήματος, που θα αποτελέσουν αργότερα και το αντικείμενο διδακτικής προσέγγισης των μαθητών.¹⁶ Ιδιαίτερο ρόλο στον καθορισμό του θέματος του σχεδίου εργασίας έχει ο εκπαιδευτικός, ο οποίος θα βοηθήσει στο ξεκίνημα ενός project μέσα από το διάλογο μεταξύ των μαθητών και μέσω της προσφοράς κοινών εμπειριών στον χώρο της σχολικής τάξης. Το θέμα της εργασίας μπορεί να προκύψει ακόμη και από τον ίδιο τον εκπαιδευτικό, ως δική του δηλαδή πρόταση, ή με βάση τα κοινά ενδιαφέροντα των μαθητών.

Παρόλα αυτά, η επιλογή του θέματος εξαρτάται από πολλές παραμέτρους, που θα πρέπει να διερευνηθούν μέχρι και την τελική απόφαση. Ωστόσο, θα πρέπει να αποφευχθεί η πιθανότητα να μετατραπεί η όλη διαδικασία σε μια κατευθυνόμενη και ελεγχόμενη από τον εκπαιδευτικό πρωτοβουλία. Ο εκπαιδευτικός θα είναι ανοιχτός στις απόψεις και στις προτάσεις των μαθητών, θα δώσει περιθώρια επιλογής μέσα από τις δραστηριότητες που θα ενταχθούν στα πλαίσια της κατασκευής του σχεδίου εργασίας, με στόχο πάντοτε την ανάπτυξη της μαθητικής πρωτοβουλίας και χειραφέτησης. Σημαντική προϋπόθεση επίσης, για την αποφυγή μιας δασκαλοκεντρικής διδασκαλίας, είναι να ληφθούν πρωτοβουλίες από τους μαθητές, να παρθούν αποφάσεις και ιδέες από τους ίδιους για την υλοποίηση του έργου.

Μετά από μια δημιουργική συζήτηση, με βάση τις εμπειρίες, τις γνώσεις, τις σκέψεις και τα ενδιαφέροντα των μαθητών που θα έχουν προκύψει, η ομάδα θα μπορεί να περάσει στο επόμενο στάδιο, στο στάδιο του σχεδιασμού του project. Το διάγραμμα σχεδιασμού θα διαμορφωθεί σύμφωνα με τις ερωτήσεις και τις απόψεις των παιδιών, την ύλη που προβλέπει το αναλυτικό πρόγραμμα

¹⁵ Κωνσταντίνος Παρασκευόπουλος, 2008, «Η εφαρμογή της μεθόδου project σε ένα πρόγραμμα επαγγελματικού προσανατολισμού», σελ. 11.

¹⁶ Κωνσταντίνος Παρασκευόπουλος, 2008, «Η εφαρμογή της μεθόδου project σε ένα πρόγραμμα επαγγελματικού προσανατολισμού», σελ. 11.

και την δυνατότητα προσέγγισης σχετικών με το project πηγών ή επίσκεψης σε ειδικούς χώρους, εφόσον κάτι τέτοιο απαιτείται από το θέμα του project.

Τα ενδιαφέροντα των παιδιών μπορούν να εντοπιστούν από τον εκπαιδευτικό μέσα από τις ερωτήσεις που θα διεξαχθούν για ένα συγκεκριμένο θέμα, με σκοπό να μάθουν περισσότερα γι' αυτό το γεγονός που τους προβλημάτισε ή τους τράβηξε την προσοχή.¹⁷ Συνήθως τα παιδιά δείχνουν ενδιαφέρον για κάποιο αντικείμενο, για ένα περιστατικό ή ακόμη για κάτι που διάβασαν και άκουσαν. Το θέμα του project μπορεί να είναι εμπνευσμένο από το ενδιαφέρον που έχουν δείξει οι μαθητές και αργότερα αυτό να προσαρμοστεί με την βοήθεια του εκπαιδευτικού στις γνώσεις και στις εμπειρίες των μαθητών. Η ανάπτυξη του project μπορεί να βασιστεί σε μια θεματική ενότητα ή σε κάποιο θέμα που προτείνει ο εκπαιδευτικός σε συνεργασία με τους μαθητές του.

Παρόλα αυτά, υπάρχουν αρκετές πιθανότητες ένα project να μην έχει τα επιθυμητά αποτελέσματα ή ακόμη και να αποτύχει στους στόχους που είχαν τεθεί από την αρχή της δημιουργίας του. Προκειμένου να αποφευχθεί αυτό, η επιλογή του θέματος θα πρέπει να έχει άμεση σχέση και συνάρτηση με τα ενδιαφέροντα των παιδιών. Όπως αναφέρουν οι Katz και Chard, όσον αφορά την επιλογή θέματος για τον σχεδιασμό της εργασίας, η αναζήτηση πληροφοριών θα πρέπει να στοχεύει στην όσο το δυνατόν καλύτερη κατανόηση των εμπειριών του κάθε παιδιού, να ενισχύει την παρατηρητικότητα στον κοινωνικό τους περίγυρο, να προσφέρει την δυνατότητα απόκτησης δεξιοτήτων τους και τέλος, το θέμα να λειτουργεί ως ένας τρόπος εμβάθυνσης και εξοικείωσης πολλών μέσων, των οποίων η χρήση θα ενισχύει τις δραστηριότητες του project.

Ο εκπαιδευτικός θα πρέπει να λάβει υπόψη τις παρακάτω κατευθυντήριες προτάσεις σχετικά με την επιλογή του θέματος για το project.¹⁸ Συγκεκριμένα, ένα project μπορεί να γίνει πιο αποτελεσματικό, όταν επιτρέπει την χρήση άμεσων εμπειριών και αντικειμένων, με τα οποία ο μαθητής θα εμπλακεί σε μια πρακτική διαδικασία. Όταν το θέμα του project δεν είναι αφηρημένο και ασαφές, αλλά συγκεκριμένο και επαρκώς οριοθετημένο, ο μαθητής μπορεί να αγγίζει, να μετακινεί, να κατασκευάζει και να παρατηρεί σε όλη την διάρκεια του project δηλαδή να συμμετέχει ενεργά, κάτι το οποίο θεωρείται από τα βασικά ζητούμενα της διαδικασίας. Μια δεύτερη κατευθυντήρια γραμμή που μπορεί να ακολουθήσει ο εκπαιδευτικός, προκειμένου να επιλέξει το κατάλληλο θέμα για την εργασία, είναι η συσχέτιση του θέματος με τις προηγούμενες εμπειρίες των μαθητών.

Η δυνατότητα επίσκεψης σε χώρους σημαντικούς για την έρευνα, είναι μια σκέψη που πρέπει να ληφθεί σοβαρά από τον εκπαιδευτικό πριν την οριστική επιλογή του θέματος. Οι μαθητές, κατά την διάρκεια διεξαγωγής της εργασίας, έχοντας την ευκαιρία να επισκέπτονται ξανά και ξανά τον συγκεκριμένο χώρο,

¹⁷ J. Harris Helm & Lilian Katz, 2012, «Η μέθοδος project στην προσχολική και πρωτοσχολική εκπαίδευση, μικροί ερευνητές», Μεταίχμιο, Αθήνα, σελ. 31.

¹⁸ J. Harris Helm & Lilian Katz, 2012, «Η μέθοδος project στην προσχολική και πρωτοσχολική εκπαίδευση, μικροί ερευνητές», Μεταίχμιο, Αθήνα, σελ. 34.

ο οποίος θα σχετίζεται με το θέμα της εργασίας τους, αναπτύσσουν το αίσθημα της παρατηρητικότητας, μαθαίνουν να χρησιμοποιούν τις δεξιότητες, να παράγουν νέα ερωτήματα και να αξιολογούν αυτά που βλέπουν και αυτά υποπίπτουν στις αισθήσεις τους.

Η συμμετοχή ενήλικων στην διαδικασία του project δεν θα πρέπει να είναι συστηματική, διότι, όπως έχει αποδειχτεί, ένα project μπορεί να επιτύχει ευκολότερα με την παρουσία της ελάχιστης συμβολής των ενηλίκων στην πραγμάτωσή του. Είναι σημαντικό επίσης, ο ρόλος των παιδιών με μικρότερη ηλικία να είναι ενεργητικός, ενώ η χρήση σε δευτερογενείς πηγές θα πρέπει να αποφεύγεται, καθώς υπάρχει ο κίνδυνος να μην έχουν κατανοήσει την ουσία των πηγών αυτών.

Συγκεκριμένα, ένα project ιστορικού περιεχομένου είναι καταλληλότερο για παιδιά μεγαλύτερης ηλικίας, αφού η χρήση δευτερευουσών πηγών, όπως οι εγκυκλοπαίδειες, το διαδίκτυο είναι αρκετά συχνή. Τα παιδιά μεγαλύτερης ηλικίας είναι σε θέση να κρίνουν και να αξιολογούν το περιεχόμενο μιας πηγής. Είναι σημαντικό οι πληροφορίες που μας δίνονται από ένα ιστορικό δοκίμιο να είναι έγκυρες και αξιόπιστες. Το διαδίκτυο μπορεί να αποτελέσει πηγή παραπληροφόρησης στα παιδιά μικρότερης ηλικίας που δεν μπορούν να ξεχωρίσουν ακόμη την διαφορά πρωτογενών και δευτερογενών πηγών.

Ακόμη, μια παράμετρος που θα πρέπει να υπολογίσει ο εκπαιδευτικός για την επιλογή του θέματος του project είναι οι στόχοι που προτείνει το αναλυτικό πρόγραμμα. Η σύνδεση του σχεδίου εργασίας με τους στόχους του αναλυτικού προγράμματος θα υποστηριχθεί πιο εύκολα από τους γονείς και τη διεύθυνση του σχολείου. Στην περίπτωση αυτή, το αναλυτικό πρόγραμμα μπορεί να αποτελέσει μια αξιόπιστη πηγή, συμπληρώνοντας την διδακτέα ύλη και ανακαλύπτοντας πολλαπλά θέματα.

Αυτό που έχει επίσης μεγάλη σημασία στην εκπόνηση ενός project είναι η σύνδεση του με το πολιτισμικό υπόβαθρο του μαθητή και με το οικογενειακό του περιβάλλον, καθώς έτσι επιτυγχάνεται η απόκτηση δεξιοτήτων και η μάθηση αποκτά ουσία. Η αλληλεπίδραση των μαθητών είναι εντονότερη όταν πρόκειται να ασχοληθούν με ένα θέμα σχετικό με τον τόπο τους. Δείχνουν μεγαλύτερο ενδιαφέρον και περιέργεια να μάθουν, να αναζητήσουν και να ανακαλύψουν περισσότερα για το γεγονός που επηρέασε την περιοχή στην οποία έχουν μεγαλώσει. Με βάση τις παραπάνω κατευθυντήριες γραμμές γίνεται κατανοητό ότι για την επιλογή του θέματος ενός project θα πρέπει να ληφθούν υπόψη συγκεκριμένα πράγματα, έτσι ώστε να επιτευχθούν τα επιθυμητά αποτελέσματα.

Η δεύτερη σημαντική διάσταση της πρώτης φάσης του project είναι ο τρόπος προσδιορισμού των ενδιαφερόντων των παιδιών. Η ποικιλία των ενδιαφερόντων σε μια σχολική τάξη αποτελεί ακόμη μια πρόκληση στην επιλογή του θέματος ενός σχεδίου εργασίας. Όπως ήδη γνωρίζουμε, ένα θέμα μπορεί να έχει λιγότερη απήχηση σε κάποιους μαθητές. Σε ένα project η συμμετοχή παιδιών διαφορετικής ηλικίας μπορεί να ενισχύσει σε μεγάλο βαθμό την οργάνωση της εργασίας. Συγκεκριμένα, τα μικρότερα παιδιά έρχονται

αντιμέτωπα σε πιο δύσκολες και απαιτητικές δραστηριότητες, οι οποίες προτείνονται από τους μεγαλύτερους μαθητές. Από την άλλη πλευρά, οι μεγαλύτεροι μαθητές μαθαίνουν να βοηθούν τους μικρότερους ερευνητές, ενώ παράλληλα τους ενθαρρύνουν, δίνοντας τους σημαντικούς ρόλους για την εργασία.

Ακόμη, οι μεγαλύτεροι μαθητές, στα πλαίσια του project, μπορούν να αποτελέσουν πρότυπα για τους μικρότερους, ιδιαίτερα στον τρόπο έκφρασης και ανάδειξης των δεξιοτήτων τους. Κατά την εκπόνηση της εργασίας, η πλειοψηφία των παιδιών μέσα σε μια τάξη θα πρέπει να έχει το ίδιο ενδιαφέρον για το θέμα, ειδικά όταν η συγκεκριμένη εργασία απαιτεί μεγάλο χρονικό διάστημα μέχρι την τελική της ολοκλήρωση. Και εδώ ο εκπαιδευτικός καλείται να ενθαρρύνει και να ενισχύσει το ενδιαφέρον των μαθητών για το θέμα, όταν εντοπίσει ότι αυτό είναι μειωμένο. Τα ενδιαφέροντα των παιδιών μπορούν να εξελιχθούν, δίνοντας τους κάποιους ρόλους που ανταποκρίνονται στην προσωπικότητα του καθενός και έτσι μπορούν να συμμετάσχουν ενεργά στο έργο.

Η τρίτη σημαντική διάσταση της πρώτης φάσης του project είναι ο σχεδιασμός της εργασίας. Πρόκειται για ένα διάγραμμα προγραμματισμένου σχεδιασμού, το οποίο δημιουργείται από τον εκπαιδευτικό μετά την ολοκλήρωση επιλογής του θέματος. Σκοπός του διαγράμματος είναι να διαμορφωθεί η δομή της εργασίας και να εξηγηθεί ο τρόπος με τον οποίο η εργασία θα εξελιχθεί μέχρι το τέλος. Το διάγραμμα σχεδιασμού μπορεί να χρησιμοποιηθεί διαφορετικά από κάθε εκπαιδευτικό. Για παράδειγμα, μερικοί εκπαιδευτικοί χρησιμοποιούν το συγκεκριμένο διάγραμμα για να εντάξουν μέσα στο project είτε την διδακτέα ύλη, είτε τους στόχους του αναλυτικού προγράμματος. Άλλοι εκπαιδευτικοί το χρησιμοποιούν για να ενσωματώσουν τις έννοιες που καθορίζουν το θέμα, άλλοι επίσης σημειώνουν τις απορίες και τα ερωτήματα των μαθητών τους, ενώ κάποιοι καταγράφουν τις σκέψεις τους και την πρόοδο που σημειώνουν κάθε φορά οι μαθητές τους.

Παρόλα αυτά, ο κύριος στόχος του διαγράμματος ενός προγραμματισμένου σχεδιασμού είναι η αποτύπωση κατευθύνσεων που μπορεί να σημειώσει αργότερα το project, καθώς προετοιμάζει τον εκπαιδευτικό για τα πιθανά ερωτήματα που μπορεί να δημιουργηθούν στα παιδιά. Έτσι, το σχεδιάγραμμα αποτελεί έναν τρόπο σύνδεσης γνώσεων, εμπειριών και δεξιοτήτων, ενώ μέσω αυτού εκτιμάται η αξία του θέματος που έχει επιλεγεί από τους μαθητές.

Ακόμη, η προσπάθεια του εκπαιδευτικού στην διεξαγωγή του project μπορεί να ενισχυθεί με την δημιουργία ενός ημερολόγιου σχεδιασμού, το οποίο αποσκοπεί στην εξυπηρέτηση δύο σκοπών. Ο πρώτος σκοπός του είναι να κατευθύνει τον εκπαιδευτικό που δεν έχει ξανά υλοποιήσει ένα project. Συγκεκριμένα, να τον βοηθήσει στην προετοιμασία και στον προγραμματισμό του σχεδίου εργασίας. Ο δεύτερος σκοπός του ημερολογίου είναι να χρησιμοποιηθεί ως ένας τρόπος συγκρότησης της σκέψης του εκπαιδευτικού, κάνοντας σημειώσεις και καταγράφοντας τα σημαντικά στοιχεία. Το συγκεκριμένο ημερολόγιο αναφέρεται επίσης στις δραστηριότητες που θα

πραγματοποιηθούν την επόμενη φορά. Επομένως, εκτός από την λειτουργία του ως μια κατευθυντήρια γραμμή, η οποία δείχνει την πορεία του project, αποτελεί και έναν συμβουλευτικό τρόπο, καθώς έτσι οι εκπαιδευτικοί έχοντας σημειωμένες τις παρατηρήσεις τους στο ημερολόγιο σχεδιασμού, τους δίνεται η ευκαιρία να μοιράζονται τις σκέψεις τους.

Β' φάση:

Η δεύτερη φάση της μεθόδου project περιλαμβάνει τα εξής στάδια: α) την επανεξέταση του διαγράμματος σχεδιασμού, β) την συμμετοχή των γονέων κατά την διάρκεια της εκπόνησής του, γ) την κατάλληλη προετοιμασία για την έρευνα που θα διεξαχθεί, αλλά και την αναζήτηση του χώρου επίσκεψης, δ) την οργάνωση των αρμοδιοτήτων και την διεξαγωγή των ερωτήσεων, ε) και τέλος, τον απολογισμό των εμπειριών μετά την εκπαιδευτική επίσκεψη.

Συγκεκριμένα, η ανάλυση του θέματος τη εργασίας από τους μαθητές, η εύρεση των απαντήσεων τους στα ερωτήματα που έχουν δημιουργηθεί και η διεξαγωγή καινούριων ερωτημάτων αποτελούν τα βασικά γνωρίσματα της δεύτερης φάσης. Η διαδικασία επανεξέτασης του διαγράμματος σχεδιασμού από τους μαθητές, σε συνεργασία με τον καθηγητή τους, αποβλέπει στην μελέτη του καταλόγου με τα ερωτήματα, τα οποία αποτελούν και τα αίτια ξεκινήματος του project. Σε αυτό το σημείο, σημαντικό είναι από την πλευρά του εκπαιδευτικού να υπενθυμίζει τα ερωτήματα των μαθητών, για να μην αποπροσανατολιστούν στην συνέχεια της έρευνας τους.

Με την μέθοδο της επανεξέτασης, επίσης, συνδέονται οι έννοιες που αφορούν την θεματική ενότητα του σχεδίου εργασίας και οι δεξιότητες των μαθητών, ενώ στην συνέχεια αυξάνονται οι γνώσεις τους με αποτέλεσμα την δημιουργία νέων στοιχείων και την σύνθεση πιο απαιτητικών ερωτήσεων. Ωστόσο, ο συγκεκριμένος κατάλογος θα μπορούσε να περιλαμβάνει κάποιο φωτογραφικό υλικό ή γραφικές αναπαραστάσεις που θα αναδείξει ο καθηγητής, με σκοπό να κινήσει το ενδιαφέρον των μαθητών. Ο κατάλογος θα μπορούσε να βρίσκεται σε κάποια γωνία της σχολικής αίθουσας, ώστε να παρατηρείται συχνά από τους μαθητές.¹⁹

Εκτός από την επανεξέταση του διαγράμματος σχεδιασμού των παιδιών, ο εκπαιδευτικός οφείλει στην συγκεκριμένη φάση της μεθόδου project να επανεξετάσει και το δικό του διάγραμμα σχεδιασμού, προκειμένου να οργανώσει την δομή της διδασκαλίας του. Με την επανεξέταση του, ο εκπαιδευτικός θα έχει την ευκαιρία να διορθώσει, να αλλάξει, να αφαιρέσει ή να προσθέσει κάποια νέα στοιχεία που προέκυψαν κατά την διάρκεια των συζητήσεων μεταξύ των μαθητών του. Επίσης, επανεξετάζοντας το διάγραμμα σχεδιασμού της διδασκαλίας, δίνεται η δυνατότητα στον εκπαιδευτικό να σκεφτεί δραστηριότητες και αναπαραστάσεις που θα χρειαστούν στην συνέχεια της έρευνας.

¹⁹ J. Harris Helm & Lilian Katz, 2012, «Η μέθοδος project στην προσχολική και πρωτοσχολική εκπαίδευση, μικροί ερευνητές», Μεταίχμιο, Αθήνα, σελ. 65.

Στην δεύτερη φάση του project, ιδιαίτερη σημασία έχει η συμμετοχή των γονέων. Σε πρώτο στάδιο τα παιδιά θα μπορούσαν να ενημερώσουν τους γονείς τους για το θέμα του σχεδίου εργασίας που έχουν επιλέξει, αναφέροντάς τους τα σχέδια και τον κατάλογο με τα ερωτήματα που έχουν προκύψει. Οι γονείς είναι σημαντικό να κατανοήσουν από που προήλθε το ενδιαφέρον των παιδιών για το θέμα, αλλά και τους στόχους που θα έχουν πραγματοποιηθεί μετά την ολοκλήρωση του project. Ο εκπαιδευτικός μπορεί να ενημερώσει τους γονείς σχετικά με τις δεξιότητες, τις γνώσεις και τις κλίσεις που θα αποκτήσουν οι μαθητές και να τους ενθαρρύνει να συμβάλουν και οι ίδιοι στην εκπόνηση του έργου, φέρνοντας στην τάξη διάφορα αντικείμενα και πηγές που θα βοηθούσαν στην έρευνα. Επομένως, η δεύτερη φάση εντάσσει την διαδικασία του project στο οικογενειακό περιβάλλον, δημιουργώντας μια αλληλεπίδραση μέσω της επικοινωνίας των παιδιών με τους γονείς. Με τον δικό τους τρόπο οι γονείς μπορούν να βοηθήσουν τους μαθητές στην ανακάλυψη των απαντήσεων και στην ενίσχυση της τάσης να γίνονται πιο παρατηρητικοί.

Αφού επανεξεταστεί το διάγραμμα σχεδιασμού και αφού ενημερωθούν οι γονείς σχετικά με το θέμα του project, θα πρέπει να επιλεγεί ο χώρος, τον οποίο θα επισκεφθούν οι μαθητές, με σκοπό την διεξαγωγή της έρευνάς τους. Η αξιολόγηση των χώρων και ο προγραμματισμός εκδρομών αποτελούν ένα μέρος των αρμοδιοτήτων που θα πρέπει να αναλάβει ο εκπαιδευτικός, διότι έτσι θα βοηθήσει τους μαθητές του να κατακτήσουν πολύτιμες εμπειρίες τόσο για την έρευνα, όσο και για την απόκτηση νέων γνώσεων. Η επίσκεψη σε κάποιον ειδικό χώρο ενσωματώνει τον μαθητή στο θέμα με πιο παραστατικό τρόπο, καθώς του δίνεται η δυνατότητα να διερευνήσει αυτό τον χώρο, να σκεφτεί και να προσπαθήσει να δώσει απαντήσεις στα ερωτήματα του. Θεωρώντας την επίσκεψη ως μια σημαντική παράμετρο στη διεξαγωγή του project, ο μαθητής μπορεί να εξετάσει τα υλικά που βρίσκονται εκεί, να φωτογραφήσει, να μαγνητοσκοπήσει ή και να ζωγραφίσει κάτι που του τράβηξε την προσοχή. Για όλα αυτά απαιτείται μια ειδική προετοιμασία από τον εκπαιδευτικό πριν την επίσκεψη των παιδιών στον χώρο.

Από την άλλη πλευρά, τα παιδιά θα πρέπει να είναι κατάλληλα προετοιμασμένα για τις ερωτήσεις που θα κάνουν στους ειδικούς του χώρου, καθώς θα έχουν ήδη διαχωρίσει τα καθήκοντα τους σύμφωνα με το διάγραμμα σχεδιασμού. Ο σχεδιασμός και η οργάνωση των δραστηριοτήτων είναι καθήκοντα των μαθητών, σύμφωνα με τα οποία θα πρέπει να αποφασίσουν και να καθορίσουν τις υποχρεώσεις που θα έχει ο καθένας τους ή ποιο μέρος της εργασίας θα αναλάβει η κάθε ομάδα ξεχωριστά. Όλη αυτή η ενεργοποίηση των μαθητών περιλαμβάνει στάδια όπως η αναζήτηση πληροφοριών, η εύρεση πηγών, η οργάνωση των επισκέψεων που θα πραγματοποιηθούν, η ενημέρωση των ειδικών για το θέμα και για τις εξωσχολικές παραμέτρους που θα λάβουν χώρα στην πραγμάτωση της εργασίας.²⁰ Η σωστή οργάνωση του διαγράμματος σχεδιασμού και ο σωστός διαχωρισμός των καθηκόντων και υποχρεώσεων θα

²⁰ Κωνσταντίνος Παρασκευόπουλος, 2008, «Η εφαρμογή της μεθόδου project σε ένα πρόγραμμα επαγγελματικού προσανατολισμού», σελ. 12.

βοηθήσει στον εντοπισμό των απαντήσεων και κατόπιν στην σύναψη κάποιων συμπερασμάτων.

Καθοριστικό ρόλο και σε αυτή την δραστηριότητα έχει ο εκπαιδευτικός, ο οποίος θα στηρίξει την κάθε προσπάθεια των μαθητών του, υπενθυμίζοντας τους ταυτόχρονα τις ευθύνες που τους έχουν ανατεθεί. Μία ακόμη ρύθμιση που πρέπει να κάνει ο εκπαιδευτικός είναι η δυνατότητα επίσκεψης του χώρου πάνω από μια φορά, έτσι ώστε οι μαθητές να έχουν την ευκαιρία να ερευνήσουν πιο εξειδικευμένα το θέμα της εργασίας τους. Στην περίπτωση που μπορούν να επισκεφθούν τον χώρο περισσότερες φορές, ο εκπαιδευτικός μπορεί να οργανώσει τις επισκέψεις, εστιάζοντας την προσοχή των μαθητών του σε διαφορετικές εμπειρίες σε κάθε επίσκεψη. Ωστόσο, αν δεν υπάρχει εύκολη πρόσβαση στον χώρο για πολλές επισκέψεις, τότε ο εκπαιδευτικός θα πρέπει να συμβουλέψει τους μαθητές του να εκμεταλλευτούν όσο πιο αποτελεσματικά μπορούν την επίσκεψη τους στο χώρο, χρησιμοποιώντας διαφορετικούς τρόπους αποτύπωσης των σημαντικών στοιχείων για την εργασία τους.

Η ελευθερία λόγου και ο αυθορμητισμός στην διατύπωση των ερωτήσεων είναι σημαντικά στοιχεία που θα πρέπει να λάβει υπόψη του ο εκπαιδευτικός κατά τη διάρκεια της επίσκεψης. Η εκπαιδευτική επίσκεψη θα πρέπει να προσφέρει και τον κατάλληλο χρόνο στους μαθητές, προκειμένου να παρατηρήσουν και να εστιάσουν την προσοχή τους σε αυτό που τους κίνησε το ενδιαφέρον. Όπως έχει διαπιστωθεί, είναι πολύ εύκολο να χαθεί η σε βάθος μελέτη, εάν η εκπαιδευτική επίσκεψη επικεντρωθεί μόνο στις ερωτήσεις και τις δραστηριότητες που θα είχαν διαμορφώσει από πριν.

Εκπαιδευτικοί που έχουν χρησιμοποιήσει την μέθοδο project υποστηρίζουν ότι η πρώτη επίσκεψη στον χώρο θα πρέπει να γίνει από τον ίδιο τον εκπαιδευτικό, χωρίς την παρουσία των παιδιών. Με την επίσκεψη του ή έστω με μια τηλεφωνική συζήτηση που θα πραγματοποιήσει, σε περίπτωση που δεν θα είναι δυνατή η επίσκεψη του στον χώρο, θα καταφέρει να ενημερώσει τους ειδικούς του χώρου για το θέμα της εργασίας των παιδιών, αλλά και να λάβει υπόψη του κάποια σημαντικά ζητήματα που αφορούν την ασφάλεια των παιδιών, την έρευνα, τα αντικείμενα που υπάρχουν στον χώρο και τους ειδικούς που θα αναλάβουν την καθοδήγηση και τον προσανατολισμό των μαθητών.²¹

Όσον αφορά την ασφάλεια, ο εκπαιδευτικός θα πρέπει να ελέγξει εάν ο χώρος που θα επισκεφτεί με τους μαθητές του είναι ασφαλής, εάν θα είναι δυνατή η παρακολούθηση τους κατά την διάρκεια της ξενάγησης τους και να ενημερωθεί για τα μέτρα προστασίας του χώρου. Στην συνέχεια, θα πρέπει να εξετάσει τα αντικείμενα που υπάρχουν στον χώρο και αν αυτά θα κινήσουν το ενδιαφέρον των παιδιών, ενώ θα πρέπει να ενημερωθεί για τις δυνατότητες που δίνονται στον χώρο, ώστε τα παιδιά να μπορούν να αγγίξουν τα αντικείμενα, να έρθουν σε άμεση επαφή με αυτά και γενικότερα να τους δίνεται η δυνατότητα ενεργής συμμετοχής στον χώρο. Η δυνατότητα να μπορούν να ζωγραφίσουν, να

²¹ J. Harris Helm & Lilian Katz, 2012, «Η μέθοδος project στην προσχολική και πρωτοσχολική εκπαίδευση, μικροί ερευνητές», Μεταίχμιο, Αθήνα, σελ. 74.

αγγίξουν, να δοκιμάσουν ή ακόμη και να μυρίσουν συμβάλλει στην καλύτερη και πιο αποτελεσματική μέθοδο μάθησης.

Ο δανεισμός κάποιων σημαντικών αντικειμένων, όπως τα εργαλεία, είναι ένα ακόμη απαραίτητο ζήτημα, ειδικά εάν δεν είναι δυνατόν να επισκεφθούν κι άλλη φορά τον χώρο. Με αυτό τον τρόπο δίνεται στους μαθητές ο κατάλληλος χρόνος να εξετάσουν και να παρατηρήσουν τα αντικείμενα. Εξίσου σημαντικό είναι το προσωπικό του χώρου να καταλάβει την μεγάλη σημασία που έχει η αποτύπωση των στοιχείων στην διεξαγωγή του σχεδίου εργασίας. Τέλος, ο εκπαιδευτικός έχει καθήκον να ενημερωθεί για το αν θα υπάρχει στο χώρο κάποιος ειδικός, που θα είναι διατεθειμένος να απαντήσει με επάρκεια στις ερωτήσεις των παιδιών.

Σύμφωνα με τα παραπάνω, ο εκπαιδευτικός έχοντας ενημερωθεί για τα συγκεκριμένα ζητήματα πριν την επίσκεψη του με τους μαθητές, είναι σε θέση να κρίνει και να αξιολογήσει ήδη από πολύ νωρίς για το αν η εκπαιδευτική επίσκεψη θα είναι εποικοδομητική στην υλοποίηση της εργασίας.²² Σημαντικό ρόλο στις εκπαιδευτικές επισκέψεις έχουν και οι γονείς ή οι εθελοντές, οι οποίοι συμβάλλουν σε αυτή την προσπάθεια. Οι ενήλικες που συνοδεύουν τους μαθητές στον ειδικό χώρο, μπορούμε να πούμε ότι ωφελούνται και οι ίδιοι από την εκπαιδευτική επίσκεψη, καθώς μαθαίνουν τι ακριβώς έχει προγραμματίσει ο εκπαιδευτικός για τα παιδιά και ποιους ρόλους έχει αναθέσει σε αυτά.

Η συμβολή των γονέων στην εκπαιδευτική επίσκεψη μπορεί να αποδειχθεί καθοριστική στην αποτελεσματικότητα του project, εφόσον οι γονείς παρέχουν στα παιδιά τους τις ανάλογες δυνατότητες και τα μέσα, ώστε να πραγματοποιηθεί η καταγραφή της εμπειρίας τους από την εκπαιδευτική επίσκεψη.²³ Εξίσου σημαντικός ρόλος του εκπαιδευτικού και των ενηλίκων κατά την διάρκεια της εκπαιδευτικής επίσκεψης είναι να παρατηρούν την συμπεριφορά, τις αντιδράσεις και τις εκφράσεις των παιδιών σε όλη την διάρκεια της επίσκεψης τους στο χώρο.

Ο απολογισμός και η επανεξέταση των εμπειριών και των δραστηριοτήτων κατά την εκπαιδευτική επίσκεψη γίνεται στο πλαίσιο μιας συζήτησης, στην οποία οι μαθητές μοιράζονται τις γνώσεις που απέκτησαν και τις εντυπώσεις τους. Πρόκειται για μια συζήτηση, απαραίτητη μετά την επίσκεψη τους στον ειδικό χώρο, καθώς έτσι συνάγεται ένα συμπέρασμα από τις εμπειρίες που αποκόμισαν οι μαθητές, ενώ με αυτό τον τρόπο η έρευνα τους αποκτάει μια πιο διευρυμένη διάσταση. Σε αυτή την συζήτηση οι μαθητές αναφέρουν και συγκρίνουν τα στοιχεία που έχουν σε σχέση με τον κατάλογο των ερωτήσεων και το διάγραμμα του σχεδιασμού τους. Μελετούν και αναλύουν τις απαντήσεις που έλαβαν για τα ερωτήματα τους, ανταλλάσσουν τις πληροφορίες τους, προσθέτουν ερωτήσεις που έχουν προκύψει από τη συζήτηση και παρατηρούν

²² J. Harris Helm & Lilian Katz, 2012, «Η μέθοδος project στην προσχολική και πρωτοσχολική εκπαίδευση, μικροί ερευνητές», Μεταίχμιο, Αθήνα, σελ. 75.

²³ J. Harris Helm & Lilian Katz, 2012, «Η μέθοδος project στην προσχολική και πρωτοσχολική εκπαίδευση, μικροί ερευνητές», Μεταίχμιο, Αθήνα, σελ. 90.

το φωτογραφικό υλικό ή κάποιο αντικείμενο που έχουν δανειστεί από τον ειδικό χώρο που επισκέφθηκαν.

Ο εκπαιδευτικός, σε συνεργασία με τους γονείς, φέρνει στην σχολική τάξη πρόσθετες πηγές και βιβλία, με βάση τα νέα στοιχεία που προέκυψαν. Το υλικό που θα προστεθεί μπορεί να αποτελέσει είτε το επίκεντρο μιας νέας έρευνας, είτε να δώσει απαντήσεις στα νέα ερωτήματα. Τέλος, οι γονείς μπορούν να επισκεφθούν με τα παιδιά τους ειδικούς χώρους που αφορούν τα ενδιαφέροντα τους για το θέμα και τα παιδιά να μεταφέρουν στην τάξη τα στοιχεία που θα συγκεντρώσουν, συζητώντας τα με τους υπόλοιπους συμμαθητές τους.

Το project δίνει την ευκαιρία στους μαθητές να επεκτείνουν την προοπτική του θέματος της εργασίας, ενώ παράλληλα αναπτύσσουν τις δεξιότητες της έκφρασης, της ακρόασης και της επιχειρηματολογίας τους.²⁴ Η μέθοδος project στοχεύει στην ανάπτυξη της κλίσης του ανθρώπου, ήδη από μικρή ηλικία, να σκέφτεται, να διερευνά, να δραστηριοποιείται και να αναζητά απαντήσεις στα ερωτήματα που προκύπτουν. Σημαντικές δεξιότητες που χρησιμοποιούν συνήθως οι μαθητές κατά την διάρκεια της δεύτερης φάσης του διαγράμματος σχεδιασμού είναι η παρατηρητικότητα και η κατασκευή/χρήση υλικών που προσαρμόζονται στην διεξαγωγή της εργασίας τους. Οι δεξιότητες και οι εμπειρίες των μαθητών αναπτύσσονται κατά την πορεία του project, όσο υπάρχει ακόμη ενδιαφέρον για την συνέχεια του από την μεριά των μαθητών.

Με βάση όσα προαναφέρθηκαν, η δεύτερη φάση της μεθόδου project ολοκληρώνεται με την επίσκεψη στον ειδικό χώρο ή την επίσκεψη κάποιου ειδικού στο χώρο του σχολείου. Η αρχή της δεύτερης φάσης πραγματοποιείται με το βασικό έργο της και αποτελεί την προετοιμασία για την διεξαγωγή της έρευνας από τους μαθητές. Έτσι, η δεύτερη φάση περιλαμβάνει ποικίλες δραστηριότητες και καλύπτει τις ερωτήσεις που δημιουργήθηκαν κατά την πρώτη φάση του σχεδίου εργασίας.

Γ' φάση:

Η μετάβαση στην 3^η φάση του project πραγματοποιείται όταν από την πλευρά των μαθητών δεν διεξάγονται άλλες ερωτήσεις και δεν υπάρχει η ίδια περιέργεια για το θέμα. Τα βασικά στοιχεία της 3^{ης} φάσης είναι τα εξής: πρώτον, να ληφθεί η απόφαση από τους μαθητές για ποια γεγονότα, με τα οποία ήδη έχουν έρθει σε επαφή κατά την διάρκεια της υλοποίησης του project, επιθυμούν να μοιραστούν με τους υπόλοιπους συμμαθητές τους και δεύτερον, να επιλεγεί ο τρόπος με τον οποίο θα μεταδώσουν τις εμπειρίες και τις γνώσεις που έχουν αποκτήσει μετά την ολοκλήρωση της έρευνας. Πρόκειται, λοιπόν για τον απολογισμό της μέχρι τώρα εργασίας και γενικότερα για το τελικό στάδιο υλοποίησης του project. Στο στάδιο αυτό περιλαμβάνεται επίσης, η πραγματοποίηση όλων των δραστηριοτήτων, η τελική εξέταση του

²⁴ J. Harris Helm & Lilian Katz, 2012, «Η μέθοδος project στην προσχολική και πρωτοσχολική εκπαίδευση, μικροί ερευνητές», Μεταίχμιο, Αθήνα, σελ. 115.

συγκεκριμένου σχεδίου εργασίας και η αξιολόγηση της ολοκλήρωσης ή μη των στόχων που είχαν τεθεί ήδη από την πρώτη φάση της έρευνας.²⁵

Η έλλειψη ενδιαφέροντος από τους μαθητές για την θεματική τους ενότητα και η μειωμένη συμμετοχή τους σε δραστηριότητες αποτελούν στοιχεία που μαρτυρούν ότι το θέμα της εργασίας τους έχει γίνει κουραστικό και έχει φτάσει η στιγμή της ολοκλήρωσης του.²⁶ Ωστόσο, η έλλειψη ενδιαφέροντος των μαθητών για το θέμα που μελετούσαν αποτελεί κομμάτι της φυσικής εξέλιξης ενός σχεδίου εργασίας. Έτσι απορρίπτεται το ενδεχόμενο η έλλειψη ενδιαφέροντος των μαθητών να θεωρηθεί αποτυχία του project ή ότι η επιλογή του θέματος ήταν λανθασμένη. Επομένως, οι μαθητές έχοντας φτάσει και σχεδόν ολοκληρώσει την 3^η φάση του project θα είναι σε θέση να εμπιστεύονται τις ικανότητες τους, είτε στην διεξαγωγή μιας ομαδικής έρευνας, είτε στην επίλυση προβλημάτων που προκύπτουν στην συνέχεια. Αντίστοιχα, στην συγκεκριμένη φάση ο εκπαιδευτικός θα μπορεί να αξιολογήσει και να εξετάσει τα αποτελέσματα του project και την επίδραση του σε κάθε παιδί ξεχωριστά.

Η ανακεφαλαίωση από τους μαθητές για αυτά που έχουν μάθει αποτελεί σημαντικό σημείο στην κορύφωση του project, καθώς με τον τρόπο αυτό τους δίνεται η δυνατότητα να εμπεδώσουν καλύτερα τις γνώσεις και τις εμπειρίες που έχουν αποκομίσει. Η διαδικασία της 3^{ης} φάσης μπορεί να ξεκινήσει με την βοήθεια του εκπαιδευτικού, ο οποίος ρωτά τους μαθητές του με ποιόν τρόπο μπορούν να διηγηθούν αυτά που έχουν μάθει, χρησιμοποιώντας παράλληλα το διάγραμμα σχεδιασμού. Ωστόσο, το συγκεκριμένο διάγραμμα είναι πολύ πιθανόν να αλλάξει στην 3^η φάση, καθώς είτε μπορεί να προστεθούν νέα στοιχεία, είτε να δοθεί περισσότερη προσοχή στα σημεία που θεωρούνται σημαντικά και αξίζουν να παρουσιαστούν στους συμμαθητές τους που δεν συμμετείχαν. Κατά την διάρκεια της επανεξέτασης του διαγράμματος σχεδιασμού, η παρουσία των φωτογραφιών, αντικειμένων και των έργων που έχουν συγκεντρώσει οι μαθητές, τους βοηθούν να θυμηθούν τις γνώσεις και τις εμπειρίες που έχουν αποκτήσει.

Οι τρόποι που μπορούν να χρησιμοποιηθούν από έναν εκπαιδευτικό, προκειμένου να εκμαιεύσει αυτά που έχουν μάθει οι μαθητές του, είναι οι εξής: να τους ρωτήσει «τι έχουν ανακαλύψει;», αποφεύγοντας την ερώτηση «τι έχουν μάθει;», διότι η συγκεκριμένη ερώτηση μπορεί να θεωρηθεί από κάποιους μαθητές ως κάποιου είδους εξέταση και να δυσκολευτούν να εκφραστούν. Ένας ακόμη τρόπος που μπορεί να συμβάλλει στην διευκόλυνση της έκφρασης των μαθητών είναι, για παράδειγμα, η προβολή φωτογραφιών/αντικειμένων ή η αναφορά σε κάποιο βιβλίο σχετικό με το θέμα του project. Έτσι, ο εκπαιδευτικός θα βοηθήσει τους μαθητές του να εκτιμήσουν την αναπτυσσόμενη δεξιότητα

²⁵ J. Harris Helm & Lilian Katz, 2012, «Η μέθοδος project στην προσχολική και πρωτοσχολική εκπαίδευση, μικροί ερευνητές», Μεταίχμιο, Αθήνα, σελ. 124.

²⁶ J. Harris Helm & Lilian Katz, 2012, «Η μέθοδος project στην προσχολική και πρωτοσχολική εκπαίδευση, μικροί ερευνητές», Μεταίχμιο, Αθήνα, σελ. 117.

τους, έχοντας καλλιεργήσει τα στοιχεία της αυτοεκτίμησης και αυτοπεποίθησης τους.²⁷

Οι δραστηριότητες επανεξέτασης και συζήτησης έχουν ιδιαίτερη σημασία στην ολοκλήρωση του project. Οι μαθητές έχουν την ευκαιρία να επανεξετάσουν τα γεγονότα και τις πληροφορίες που έχουν συλλέξει, ενώ μπορούν να προσθέσουν νέα στοιχεία ή ακόμη και να απορρίψουν κάποια πληροφορία που δεν χρειάζονται. Η εξέταση των έργων τους και η όλη διαδικασία της ανακεφαλαίωσης που λαμβάνει χώρα στην 3^η φάση δίνει στους μαθητές την δυνατότητα να συνειδητοποιήσουν την συνολική τους προσπάθεια στην έρευνα. Το αίσθημα της ικανοποίησης για τα επιτεύγματα που έφεραν εις πέρας κατά την διάρκεια εκπόνησης του σχεδίου εργασίας θα τους ενθαρρύνει, δίνοντας τους την αυτοπεποίθηση ότι στην επόμενη ομαδική εργασία θα έχουν τις κατάλληλες δεξιότητες προσέγγισης της.

Η διεξαγωγή των δραστηριοτήτων κορύφωσης του project επιδιώκει την επανεξέταση και την εμπέδωση των δεξιοτήτων και των γνώσεων που έχουν αποκτήσει οι μαθητές κατά την διάρκεια της υλοποίησής του. Η δημιουργία ενός βιβλίου, η συγκέντρωση των έργων σε έναν πίνακα ή σε μια έκθεση και οι θεατρικές παραστάσεις αποτελούν παραδείγματα δραστηριοτήτων κορύφωσης ενός project και μένουν στην μνήμη των μαθητών, τόσο εκείνων που συμμετείχαν στο έργο αυτό, όσο και εκείνων που θα παρακολουθήσουν στη συνέχεια τα αποτελέσματα της δουλειάς αυτής. Η προετοιμασία της παρουσίασης του project μπορεί να αποτελέσει πηγή ενθουσιασμού για τους μαθητές και να εξελιχθεί σε μια επικοινωνιακή εργασία από την πλευρά όχι μόνο των μαθητών, αλλά και του εκπαιδευτικού και των γονέων που έχουν λάβει μέρος στη διαδικασία.

Αξιοσημείωτη είναι επίσης η δυνατότητα που δίνει ένα project στους μαθητές να μοιραστούν τις εμπειρίες τους μέσα από τις δραστηριότητες κορύφωσης του. Εκτός από το χώρο του σχολείου, η παρουσίαση του project μπορεί να διεξαχθεί με κοινό την ευρύτερη τοπική κοινότητα, περιλαμβάνοντας τους ειδικούς και τους υπεύθυνους των χώρων που επισκέφθηκαν οι μαθητές, καθώς και εκείνοι συμμετείχαν με την δική τους προσπάθεια στην εκπόνηση του project.

Κατά την διάρκεια της 3^{ης} φάσης ο εκπαιδευτικός αναλαμβάνει να συλλέξει, να αναλύσει και να εξετάσει όλα όσα αποδεικνύουν ότι οι μαθητές έχουν αποκτήσει νέες γνώσεις και δεξιότητες κατά την εκπόνηση του project. Η διεργασία αυτή ονομάζεται «καταγραφή» και έχει ως στόχο την συγκέντρωση στοιχείων μέσω της διαδικασίας της παρατήρησης από την πλευρά του εκπαιδευτικού. Τα στοιχεία που μπορούν να συλλεχθούν με την μέθοδο της καταγραφής μπορεί να είναι ιστορίες ή αφηγήσεις των μαθησιακών δραστηριοτήτων, σημειώσεις, φωτογραφίες και ηχογραφήσεις που έχουν πραγματοποιηθεί κατά την διεξαγωγή του project από τους μαθητές.²⁸ Το πολυσυλλεκτικό γνώρισμα του

²⁷ J. Harris Helm & Lilian Katz, 2012, «Η μέθοδος project στην προσχολική και πρωτοσχολική εκπαίδευση, μικροί ερευνητές», Μεταίχμιο, Αθήνα, σελ. 127.

²⁸ J. Harris Helm & Lilian Katz, 2012, «Η μέθοδος project στην προσχολική και πρωτοσχολική εκπαίδευση, μικροί ερευνητές», Μεταίχμιο, Αθήνα, σελ. 132.

σχεδίου εργασίας διακρίνεται μέσα από την διαδικασία της καταγραφής, σύμφωνα με την οποία παρουσιάζονται τα αποτελέσματα εξέλιξης του ψυχοκινητικού- συναισθηματικού-κοινωνικού-γνωστικού τομέα των μαθητών. Στα πλαίσια της καταγραφής εντάσσονται τα προσωπικά ενδιαφέροντα των μαθητών και γενικότερα η αλληλεπίδραση που σημειώθηκε με την ενεργό συμμετοχή τους στην ομαδική έρευνα.

Η καταγραφή επίσης, εκτός από την ιδιότητα της εξέτασης των μαθησιακών εμπειριών που προβλέπει, τεκμηριώνει παράλληλα την χρησιμότητα των δραστηριοτήτων που χρησιμοποιούνται για την διδασκαλία των μαθητών. Έχει αποδειχτεί ότι οι μαθητές μέσα από τις δραστηριότητες και μέσα από την επαφή με απτά υλικά μαθαίνουν πιο εύκολα και αλληλοεπιδρούν αποτελεσματικότερα στα πλαίσια μιας ομαδικής εργασίας. Η ενεργή συμμετοχή στην εκπόνηση της έρευνας και η αλληλεπίδραση μεταξύ των μαθητών και των ενηλίκων αποτελούν χαρακτηριστικά ενός project, τα οποία επισημαίνονται από την διαδικασία της καταγραφής.

Η εξέταση των μαθησιακών εμπειριών αποτελεί και έναν τρόπο κατεύθυνσης της πορείας του project, καθώς βοηθάει τον εκπαιδευτικό να ακολουθεί μια σειρά, συγκεντρώνοντας παράλληλα τα στοιχεία που ανακαλύπτει το κάθε παιδί. Ο εκπαιδευτικός, έχοντας διατηρήσει με αυτό τον τρόπο μια συνοχή, έχει την δυνατότητα να αυξήσει το επίπεδο δυσκολίας, ενσωματώνοντας πιο απαιτητικές δραστηριότητες στην συνέχεια. Ακόμη, η καταγραφή στην αρχή του project μπορεί να συγκριθεί με την τελική καταγραφή και έτσι τα αποτελέσματα του σχεδίου εργασίας να γίνουν εμφανή, παράλληλα με την ανάπτυξη των δεξιοτήτων των μαθητών. Επομένως, με την μέθοδο της καταγραφής, ο εκπαιδευτικός, έχοντας συλλέξει τις σκέψεις, τις αποφάσεις, τις ερωτήσεις και τις εμπειρίες των μαθητών, συμβάλλει ώστε το αποτέλεσμα του project να είναι εποικοδομητικό.

Οι μαθητές γνωρίζουν ότι ο εκπαιδευτικός σημειώνει στοιχεία που αφορούν την πορεία της εργασίας αλλά και την συμμετοχή τους σε αυτή. Η συγκεκριμένη πράξη του εκπαιδευτικού θεωρείται από τους μαθητές σημαντική και αξιόλογη, καθώς με αυτό τον τρόπο νιώθουν ότι η προσπάθεια τους αξιολογείται και η συμβολή τους στο project έχει ιδιαίτερη σημασία. Σύμφωνα με όσα έχουν αναφέρει οι εκπαιδευτικοί, οι μαθητές βλέποντας την δουλειά τους να καταγράφεται γίνονται πιο προσεκτικοί και συμμετέχουν περισσότερο στο σχέδιο εργασίας, έχοντας υπόψη τους ότι η προσπάθεια τους αξιολογείται. Ακόμη, μέσω της καταγραφής αποδεικνύεται η υπευθυνότητα του εκπαιδευτικού για την πραγμάτωση της εργασίας, ενώ παράλληλα η καταγραφή αποτελεί και ένα τρόπο ένδειξης στους υπόλοιπους συναδέλφους του ότι η μάθηση αποτελεί συνέπεια της απτής μαθησιακής δραστηριότητας, η οποία καλλιεργείται με την μέθοδο του project.

Είδη καταγραφής που μπορούν να διευκολύνουν τον εκπαιδευτικό σε όλη την πορεία του σχεδίου εργασίας θα μπορούσαν να είναι τα εξής: η συγκέντρωση του υλικού με τη δημιουργία ατομικών φακέλων, η ύπαρξη διαγραμμαμάτων, οι κατάλογοι λέξεων, οι σημειώσεις, τα αρχεία συγκέντρωσης στοιχείων, οι

ζωγραφίες και οι κατασκευές. Επίσης, οι παρατηρήσεις που γίνονται από τον εκπαιδευτικό για την πρόοδο και την επίδοση των μαθητών μπορούν να καταγραφούν σε έναν κατάλογο αξιολόγησης. Τα ημερολόγια των εκπαιδευτικών, οι εκθέσεις που μπορεί να πραγματοποιηθούν μέσα στα πλαίσια του project ή ακόμη και η συγγραφή ενός βιβλίου μπορεί να αποτελούν τρόπους συγκέντρωσης των μαθησιακών εμπειριών.

Η αυτονομία και η λήψη αποφάσεων θεωρούνται σημαντικές δυνατότητες που δίνονται στους μαθητές κατά την εκπόνηση του project, καθώς αποτελούν και στοιχεία αξιολόγησης από την πλευρά του εκπαιδευτικού. Μέσω της παρατήρησης ο εκπαιδευτικός είναι σε θέση να κρατήσει κάποιες σημειώσεις, ενώ παρατηρεί τις κλίσεις και τις δεξιότητες του κάθε παιδιού. Στην περίπτωση αυτή, μπορεί να χρησιμοποιήσει την μέθοδο της ηχογράφησης ή της μαγνητοσκόπησης, ώστε να καταγράψει με ακρίβεια τις απόψεις και τις ιδέες των μαθητών. Αυτό επιτρέπει στον εκπαιδευτικό να καταγράψει κάποια αλλαγή στην συμπεριφορά των μαθητών ή ακόμη και τον τρόπο έκφρασης τους. Οι πληροφορίες που θα συλλεχθούν από τον εκπαιδευτικό μπορούν να αποτελέσουν στην συνέχεια αποδεικτικά στοιχεία και να προστεθούν στους καταλόγους αξιολόγησης και καταγραφής προόδου. Είναι προφανές ότι το χρονικό διάστημα που απαιτεί ένα project για την υλοποίησή του, προσφέρει την δυνατότητα στον εκπαιδευτικό να παρατηρεί την πορεία ανάπτυξης των μαθησιακών εμπειριών.²⁹

Το project ως μια ενεργητική μαθησιακή εμπειρία κινεί το ενδιαφέρον των μαθητών και περιλαμβάνει το στοιχείο της αγωνίας, καθώς πρόκειται για μια διαδικασία κατά την οποία, κανείς δεν γνωρίζει την πορεία εξέλιξης και τις ανατροπές που θα παρουσιαστούν στην υλοποίησή της. Οι μαθητές, ενώ αφηγούνται την ιστορία του project στους γονείς τους, φαίνεται ότι δείχνουν μεγάλο ενθουσιασμό και η συμμετοχή τους γίνεται ακόμα πιο έντονη κατά την εκπόνηση της εργασίας. Ωστόσο, ιδιαίτερη σημασία έχουν οι συνοπτικές αναφορές, οι οποίες περιγράφουν σε σύντομο χρόνο τις σημαντικές πληροφορίες του project, με στόχο την καλύτερη κατανόηση του βιβλίου του project ή την παρακολούθηση του έργου τους από τους υπόλοιπους μαθητές και γονείς. Η συνοπτική αυτή επισκόπηση από τον εκπαιδευτικό εντάσσει τα στοιχεία των μαθητών και των εκπαιδευτικών που συμμετείχαν καθώς και την χρονική διάρκεια του project.³⁰

Όλα τα παραπάνω μπορεί να καταγράφονται και από τους μαθητές που δεν συμμετείχαν στην εργασία, αλλά επιθυμούν να την παρακολουθήσουν. Οι διηγήσεις αυτές χαρακτηρίζονται ως «βιβλία της ιστορίας του project», τα οποία περιλαμβάνουν φωτογραφικό υλικό και τα γεγονότα που θεωρούν οι μαθητές πως είναι σημαντικά για να τα γνωρίζουν οι συμμαθητές τους από τις υπόλοιπες τάξεις. Τα συγκεκριμένα βιβλία μπορούν να τα διαβάσουν και σε άλλες σχολικές τάξεις που επιθυμούν να εκπονήσουν ένα project. Μια ιστορία

²⁹ J. Harris Helm & Lilian Katz, 2012, «Η μέθοδος project στην προσχολική και πρωτοσχολική εκπαίδευση, μικροί ερευνητές», Μεταίχμιο, Αθήνα, σελ. 138.

³⁰ J. Harris Helm & Lilian Katz, 2012, «Η μέθοδος project στην προσχολική και πρωτοσχολική εκπαίδευση, μικροί ερευνητές», Μεταίχμιο, Αθήνα, σελ. 145.

που θα απευθυνθεί προς τους γονείς, θα μορφοποιηθεί, για να αναδείξει τις εμπειρίες των παιδιών και τους στόχους του αναλυτικού προγράμματος, όπως αυτοί επιτεύχθηκαν. Αντίθετα, η ιστορία που θα απευθυνθεί στους μαθητές, θα είναι προσαρμοσμένη με τέτοιο τρόπο που να εστιάζει στα σημαντικά γεγονότα της εργασίας, αλλά και σε αυτά που κίνησαν το ενδιαφέρον των μαθητών. Έτσι, οι εκπαιδευτικοί, δημιουργώντας εκθέσεις και βιβλία που αφορούν την ιστορία του project, καταφέρνουν να τα προσαρμόζουν ανάλογα με τον δέκτη στον οποίο απευθύνονται.

Σημαντικό μέρος του project αποτελεί και η αξιολόγηση. Η αξιολόγηση στοχεύει κυρίως στην διαμόρφωση κριτικής των μαθητών για το έργο που υλοποίησαν.³¹ Οι μαθητές αναγνωρίζουν την σημασία των αποτελεσμάτων της εργασίας τους, ελέγχουν αν έχουν πραγματοποιήσει τους στόχους που είχαν θέσει στην αρχή του project, συζητούν για τυχόν λάθη ή δυσκολίες που προέκυψαν κατά την εκπόνηση του έργου και, τέλος, εξετάζουν την εγκυρότητα και την αξιοπιστία των πηγών που χρησιμοποίησαν, αναφέρουν τον προβληματισμό τους ή κάτι που τους ενόχλησε στην συμπεριφορά των συμμαθητών τους στα πλαίσια της συνεργασίας τους. Επιπλέον οι μαθητές παρατηρούν τα λάθη τους και έτσι η αξιολόγηση λειτουργεί ως ένας τρόπος βελτίωσης για μελλοντική εφαρμογή ενός νέου project. Επομένως, το project ως ένας εναλλακτικός και διαδραστικός τρόπος μάθησης, στο τελευταίο στάδιο της αξιολόγησης εκτός από την κριτική αποτίμηση της συνολικής προσπάθειας από τους μαθητές, ενδιαφέρεται και για την ανάδειξη γνώσεων και κλίσεων που θα έχει αποκτήσει ο μαθητής μετά την ολοκλήρωση του.

Συμπέρασμα για την μέθοδο project

Η διδακτική προσέγγιση του project αποσκοπεί στην ομαδική διδασκαλία, έχοντας ως αφετηρία τα ερωτήματα των μαθητών και ως κύριο χαρακτηριστικό την συνεργασία των μελών του προγράμματος. Στην ομαδική αυτή διδασκαλία περιλαμβάνονται όσο το δυνατόν περισσότερο όλα τα μαθήματα του Αναλυτικού Προγράμματος. Επίσης, οι βιωματικές μεθόδους, οι οποίες αποτελούν την αρχή των διδακτικών διαδικασιών ενός project, εστιάζουν στην μεθοδολογία διαθεματικής προσέγγισης της γνώσης. Η προέλευση των βιωματικών καταστάσεων/μεθόδων οφείλεται κυρίως από τις ανάγκες, τις ανησυχίες, τα προβλήματα και τις απορίες των μαθητών στο κοινωνικό τους περίγυρο ή στην καθημερινή τους ζωή. Συνοψίζοντας τα στάδια δημιουργίας ενός project είναι: η αφόρμηση, η επιλογή θέματος, ο καθορισμός των διδακτικών στόχων, η επιλογή δραστηριοτήτων, η κατανομή των μαθητών σε ομάδες, η ολοκλήρωση των δραστηριοτήτων, η σύνθεση της εργασίας, η παρουσίαση και τέλος, η συνολική αξιολόγηση του έργου.

³¹ Κωνσταντίνος Παρασκευόπουλος, 2008, «Η εφαρμογή της μεθόδου project σε ένα πρόγραμμα επαγγελματικού προσανατολισμού», σελ. 15

Δεύτερο Κεφάλαιο

Στοιχεία Διδακτικού Σεναρίου για την μέθοδο project

Στο δεύτερο κεφάλαιο περιγράφεται το project με θέμα «*Η περίπτωση των Ελλήνων προσφύγων του 1922 στη Λήμνο*». Το συγκεκριμένο project είναι βασισμένο στα χαρακτηριστικά της μεθόδου project, όπως αυτή περιγράφεται στην παρούσα εργασία και απευθύνεται σε μια σχολική τάξη την οποία αποτελούν συνολικά 24 μαθητές. Ο προβλεπόμενος χρόνος του σχεδίου εργασίας έχει καθοριστεί σε 11 διδακτικές ώρες, ενώ ο τόπος διεξαγωγής του είναι το Γυμνάσιο Μύρινας Λήμνου. Η αναφορά του project στην τοπική Ιστορία, στην Ιστορία του τόπου των παιδιών, αποτέλεσε έναν τρόπο εξοικείωσης τους με το περιβάλλον στο οποίο έχουν μεγαλώσει. Θεωρήθηκε δηλαδή ότι θα διευκολύνει την έρευνα, ενώ παράλληλα θα αποτελούσε περισσότερο ενδιαφέρουσα για τους συμμετέχοντες μαθητές.

Η διαδικασία ολοκλήρωσης της εργασίας διαχωρίστηκε σε τρεις φάσεις, σύμφωνα με την τυποποιημένη συνταγή εκτέλεσης ενός project. Η πρώτη φάση του σχεδίου εργασίας περιλάμβανε αρχικά την μέθοδο της αφόρμησης, με την οποία έγινε μια πρώτη αναφορά στο θέμα. Η διήγηση μιας προσωπικής εμπειρίας από την πλευρά της εκπαιδευτικού αποτέλεσε την αφορμή για την δημιουργία του συγκεκριμένου project. Στην συνέχεια, ακολούθησε μια συζήτηση μεταξύ των μαθητών, στην οποία εκφράστηκαν τα ερωτήματα, οι απορίες, οι απόψεις και οι γνώσεις τους για το θέμα. Στην δεύτερη φάση πραγματοποιήθηκε η επανεξέταση του σχεδιαγράμματος και ο διαχωρισμός της σχολικής τάξης σε έξι ομάδες· κάθε ομάδα απαρτιζόταν από τέσσερα άτομα. Η έρευνα, ως το σημαντικότερο κομμάτι της δεύτερης φάσης του project, αποσκοπούσε στην αναζήτηση του υλικού, στην συμμετοχή των γονέων και των ειδικών-έμπειρων ανθρώπων, στην δημιουργία σχεδιαγραμμάτων/ημερολογίων και στην διαμόρφωση των δραστηριοτήτων. Τέλος, η τρίτη φάση αφορούσε την ολοκλήρωση του σχεδίου εργασίας, την σύνθεση δηλαδή του έργου, και τη συνοπτική παρουσίαση των μαθητών, καθώς και την συνολική αξιολόγηση του project.

Κατά την διάρκεια της εκπόνησης του σχεδίου εργασίας, τα υλικά μέσα και εργαλεία που χρησιμοποιήθηκαν ήταν τα σχολικά εγχειρίδια, όχι μόνο όσα αφορούσαν το μάθημα της Ιστορίας αλλά και άλλων μαθημάτων, που συνδέονταν με το θέμα του project, όπως η Γεωγραφία, η Λογοτεχνία και η Πληροφορική. Η παροχή πηγών, αποσπασμάτων και εξωσχολικών βιβλίων στους μαθητές είχε ενισχυθεί είτε από την εκπαιδευτικό, είτε από τους γονείς που συμμετείχαν στην εκπόνηση του έργου. Η αναζήτηση στο διαδίκτυο, η χρήση έγκυρων ιστοσελίδων αποτέλεσαν επίσης σημαντικά εργαλεία για την υλοποίηση του σχεδίου εργασίας. Οι εφημερίδες, τα περιοδικά, τα άρθρα, τα ντοκιμαντέρ, η παρουσία αντικειμένων σχετικών με το θέμα, οι συνεντεύξεις, οι μαγνητοφωνήσεις και οι επισκέψεις σε ειδικούς χώρους και μουσεία συνέβαλαν σημαντικά στην ολοκλήρωση του project.

Τα βασικά κριτήρια επιλογής του θέματος, σε συνδυασμό με τις διαθεματικές προσεγγίσεις που προσφέρει ένα project κατά την υλοποίησή του ήταν τα εξής: οι μαθητές γνώρισαν την πολυπολιτισμική μορφή της σύγχρονης κοινωνίας

στην οποία ζουν, λόγω της έντονης ενσωμάτωσης των προσφύγων σε αυτήν, ενώ παράλληλα έμαθαν να αποδέχονται στοιχεία ετερότητας. Αισθάνθηκαν την αναβίωση ρατσιστικών σχολίων που είχαν δεχθεί πολλοί πρόσφυγες εισερχόμενοι τότε στον ελληνικό χώρο. Ακόμη, ευαισθητοποιήθηκαν θέτοντας τον εαυτό τους στην θέση αυτών των ανθρώπων και απέρριψαν κάθε είδους προκατάληψης και διαχωρισμού.

Οι διδακτικοί στόχοι που είχαν τεθεί ήδη από την αρχή του project διακρίθηκαν σε γνωστικούς, συναισθηματικούς και ψυχοκινητικούς. Μετά την ολοκλήρωση του εκπαιδευτικού προγράμματος, οι γνωστικοί στόχοι που εκπληρώθηκαν ήταν οι εξής: οι μαθητές κατανόησαν την διαδρομή των ανθρώπινων κοινωνιών στο χρόνο, όχι ως μια γραμμική πορεία προς την πρόοδο, αλλά ως μια διαδικασία δοκιμασιών και ανατροπών. Απέκτησαν την ικανότητα να προσεγγίζουν το θέμα του πρόσφυγα από ιστορική, οικονομική, πολιτική, κοινωνιολογική και ψυχολογική οπτική. Ακόμη, εξοικειώθηκαν με την επεξεργασία του πολυτροπικού υλικού που είχαν συλλέξει, ενώ ήταν σε θέση να συνθέσουν το δικό τους δοκίμιο, εστιάζοντας στα σημεία που θεωρούσαν οι ίδιοι σημαντικά.

Οι συναισθηματικοί στόχοι της εργασίας αποσκοπούσαν κυρίως στην καλλιέργεια της ιστορικής ενσυναίσθησης. Συγκεκριμένα, οι μαθητές υιοθέτησαν το προνόμιο της διαχείρισης των συγκρούσεων μέσα στο σχολικό περιβάλλον με τους συμμαθητές τους, ενώ παράλληλα οικοδόμησαν σχέσεις εμπιστοσύνης και συνεργασίας μεταξύ τους. Επιπλέον, αισθάνθηκαν και μπήκαν στην θέση των προσφύγων, προκειμένου να κατανοήσουν καλύτερα τις επιλογές και τα συναισθήματα τους. Με τους ψυχοκινητικούς στόχους, οι μαθητές έμαθαν να λειτουργούν ως ομάδα και να συνεργάζονται με τους συμμαθητές τους, στα πλαίσια μιας ομαδικής εργασίας. Ήταν σε θέση να διορθώνουν ή ακόμη και να βοηθούν τους πιο αδύναμους συμμαθητές τους. Τέλος, εξοικειώθηκαν με την χρήση ποικίλων ψηφιακών εργαλείων μάθησης για την εκπόνηση των ερευνητικών εργασιών τους.

Α΄ φάση

Πρώτη διδακτική ώρα:

Το project με θέμα «η περίπτωση των Ελλήνων προσφύγων του 1922 στη Λήμνο» ξεκίνησε με αφορμή την ενότητα 38 του σχολικού εγχειριδίου, η οποία αναφέρεται στον Μικρασιατικό Πόλεμο (1919-1922). Αφού παρουσιάστηκε αναλυτικά το θέμα της Μικρασιατικής εκστρατείας και καταστροφής, ως ένα πολυσύνθετο και κομβικό σημείο για την ελληνική Ιστορία, οι μαθητές φάνηκε να δείχνουν μεγάλο ενδιαφέρον για τις συνέπειες που προκλήθηκαν και ιδιαίτερα για την άφιξη των Ελλήνων προσφύγων στον ελληνικό χώρο.

Παρατηρώντας τις εκφράσεις και τα ενδιαφέροντα των μαθητών για το ζήτημα της μετακίνησης των προσφύγων, η εκπαιδευτικός αποφάσισε να διηγηθεί μια προσωπική οικογενειακή ιστορία, την ιστορία του παππού της. Σκοπός της διήγησης ήταν να εστιάσουν οι μαθητές την προσοχή και το ενδιαφέρον τους στην ιστορία του τόπου που είχαν μεγαλώσει. Η διήγηση ξεκίνησε ως εξής: «Ο παππούς μου ήταν μικρός σε ηλικία όταν είχε φτάσει με τους γονείς του στη

Λήμνο μετά την Μικρασιατική καταστροφή. Στην αρχή είχε να αντιμετωπίσει τις δύσκολες συνθήκες διαβίωσης και τα προβλήματα προσαρμογής στο χωριό της Κούταλης. Θυμάμαι μου έλεγε ότι τις πρώτες μέρες κάποιοι ντόπιοι τους βοήθησαν, προσφέροντας τους στέγαση, τρόφιμα και ένδυση. Όταν μεγάλωσε, συνέχισε το επάγγελμα του πατέρα του, την αλιεία. Αγαπούσε πολύ το ψάρεμα και την μικρή του μπλε βαρκούλα, καθώς το επάγγελμα αυτό του έδινε την οικονομική δυνατότητα να βιοποριστεί με την οικογένειά του για τα υπόλοιπα χρόνια. Ωστόσο, οι Κουταλιανοί πρόσφυγες είναι γνωστό ότι ασχολούνταν με την θάλασσα επαγγελματικά. Θυμάμαι ακόμη τις ιστορίες και τα τραγούδια που μου έλεγε όταν ήμουν μικρή στην αγκαλιά του, ενώ υπήρχαν φορές που με είχε πάρει μαζί του στο ψάρεμα, αφού του το ζητούσα πολύ συχνά».

Η μικρή ιστορία που διηγήθηκε στους μαθητές της, τους προκάλεσε συγκίνηση και θέληση να μάθουν περισσότερα για τους Έλληνες πρόσφυγες που είχαν εγκατασταθεί στον τόπο τους, ενώ παράλληλα αποτέλεσε και την αφορμή για το project. Οι ασύλληπτες δυσκολίες των μετακινούμενων προσφύγων πριν φτάσουν στην χώρα υποδοχής, αλλά και μετά, όπως και οι συνθήκες διαβίωσης σε έναν καινούριο χώρο για όλο τον προσφυγικό πληθυσμό, αποτέλεσαν μια καλή αφορμή για τους μαθητές να διηγηθούν και οι ίδιοι μέσα στην τάξη γεγονότα και εμπειρίες που είχαν ακούσει ή που είχε βιώσει κάποιο κοντινό τους πρόσωπο.

Μέχρι και τα τελευταία λεπτά της πρώτης διδακτικής ώρας, οι περισσότεροι μαθητές συμμετείχαν ενεργά στις συζητήσεις, ανταλλάσσοντας τις γνώσεις και τις εμπειρίες τους με τους συμμαθητές τους. Η σύνδεση του θέματος με το πολιτισμικό υπόβαθρο του μαθητή, αλλά και με το οικογενειακό του περιβάλλον, η δυνατότητα συμπλήρωσης της διδακτέας ύλης, η εκπλήρωση των στόχων σύμφωνα με το Πρόγραμμα Σπουδών και ο συσχετισμός του θέματος με τις γνώσεις και τα ενδιαφέροντα των μαθητών αποτέλεσαν τα κριτήρια επιλογής του συγκεκριμένου θέματος. Ακόμη, η δυνατότητα προσαρμογής του θέματος με τις εμπειρίες των μαθητών και η καλλιέργεια του στοιχείου της παρατηρητικότητας από την επίσκεψή τους σε ειδικούς χώρους αποτέλεσαν σημαντικές προϋποθέσεις προς την κατεύθυνση της επιλογής του θέματος.

Η προσέλευση και η περιπέτεια των Ελλήνων προσφύγων στον ελλαδικό χώρο και πιο συγκεκριμένα στο νησί της Λήμνου, μετά την Μικρασιατική καταστροφή, προκάλεσε μεγάλο ενδιαφέρον στους μαθητές. Η θέληση να μάθουν περισσότερα για την ιστορία του τόπου τους, οι ερωτήσεις και οι απορίες τους που αφορούσαν τον τρόπο με τον οποίο οι πρόσφυγες επηρέασαν την κοινωνική-οικονομική-πολιτισμική ζωή της κοινωνίας, έδωσαν την ευκαιρία να προταθεί στους μαθητές η δημιουργία ενός project. Οι περισσότεροι δεν είχαν υλοποιήσει κάποιου είδους project, αλλά ήταν διατεθειμένοι να μάθουν και να προσπαθήσουν. Αποφασίστηκε λοιπόν για την επόμενη διδακτική ώρα οι μαθητές να έχουν καταλήξει στο θέμα με το οποίο επιθυμούν να ασχοληθούν. Τα καθήκοντα τους για την επόμενη φορά ήταν να συγκεντρώσουν σε ένα τετράδιο τα ερωτήματα και τις απορίες τους, ώστε αυτά να συζητηθούν μέσα στην τάξη.

Δεύτερη διδακτική ώρα:

Η πρώτη φάση του project ολοκληρώθηκε την δεύτερη διδακτική ώρα. Οι μαθητές είχαν συγκεντρώσει και καταγράψει τις ερωτήσεις, τους προβληματισμούς και τις απορίες τους. Οι περισσότεροι είχαν ρωτήσει τους γονείς τους ή τα κοντινά τους πρόσωπα για την προέλευση των προσφύγων του 1922 στη Λήμνο. Έτσι, πολλοί μαθητές είχαν ενημερωθεί για το θέμα και αυτή την φορά διηγούνταν μεταξύ των συμμαθητών τους περιστατικά και ιστορίες που είχαν μάθει. Μέσα από τις διαρκείς συζητήσεις και διηγήσεις τους, παρατηρούσα τις εκφράσεις και την επιθυμία τους να μάθουν περισσότερα για τον τόπο τους, καθώς ένιωθαν την σύνδεση που είχαν με αυτούς τους ανθρώπους, θεωρώντας τον εαυτό τους κομμάτι αυτού του ιστορικού γεγονότος.

Πριν διατυπωθούν οι ερωτήσεις και οι απορίες των μαθητών, σχεδιάσαμε μια χρονογραμμή, η οποία περιλάμβανε τους βασικούς σταθμούς της ιστορίας του τόπου μας. Με αυτό τον τρόπο, τα τοπικά γεγονότα είχαν τοποθετηθεί σε μια χρονολογική σειρά, βοηθώντας τον μαθητή να συγκροτήσει την σκέψη του. Η κατασκευή της χρονογραμμής ξεκίνησε από τα μυθικά και προϊστορικά χρόνια έως και σήμερα. Ακόμη, οι μαθητές αναζητούσαν την σύνδεση των τοπικών γεγονότων με τα φαινόμενα της ευρύτερης ελληνικής ιστορίας.³²

Αφού ακούστηκαν στην τάξη οι ερωτήσεις και οι προβληματισμοί όλων των μαθητών, ομαδοποιήθηκαν και ταξινομήθηκαν σε ένα μεγάλο χάρτινο πίνακα. Ο συγκεκριμένος πίνακας τοποθετήθηκε σε ένα φανερό σημείο μέσα στην τάξη, ώστε να είναι ορατός από τους μαθητές. Οι ερωτήσεις των μαθητών αποτέλεσαν και την κατευθυντήρια γραμμή για την πορεία του σχεδίου εργασίας, ενώ ταξινομήθηκαν με τέτοιο τρόπο, ώστε να διατηρήσουν μια σαφή δομή στην υλοποίηση του θέματος. Συγκεκριμένα οι ερωτήσεις των μαθητών που διεξήχθησαν ήταν οι εξής:

- ✓ Να διασαφηνιστούν με ακρίβεια οι ορισμοί των λέξεων-κλειδιά του θέματος: «Πρόσφυγας», «Συνθήκη της Λωζάνης 1923», «Επιτροπή Αποκαταστάσεως Προσφύγων/ ΕΑΠ».
- ✓ Ποιος ήταν, έστω κατά προσέγγιση, ο αριθμός των προσφύγων που κατέφθασε στην Λήμνο μετά την Μικρασιατική καταστροφή;
- ✓ Ποιες ήταν οι περιοχές προέλευσης τους και ποια χωρική κατανομή τούς δόθηκε μετά την άφιξή τους στο νησί;
- ✓ Με ποια μέσα και από ποιους αντιμετωπίστηκαν οι επείγουσες ανάγκες τους για σίτιση, στέγαση, ιατρική πρόνοια και εργασία;
- ✓ Ποια ήταν η αντίδραση των προσφύγων στην ιδέα της παλιννόστησής τους; (αναφορά στις σκέψεις και τα συναισθήματά τους).
- ✓ Ποιοι οικισμοί μετονομάστηκαν και κατοίκησαν τον προσφυγικό πληθυσμό;
- ✓ Ποια ήταν τα αίτια όξυνσης σχέσεων μεταξύ των ντόπιων κατοίκων και των προσφύγων;

³² Μαρία Βαϊνά, 2002, «Οι Δραστηριότητες της τοπικής ιστορίας, ένα εργαλείο εφαρμογής της μεθόδου project στα σχολεία», Αθήνα, Γιώργος Δαρδάνος, σελ. 38.

- ✓ Με ποιο τρόπο το προσφυγικό στοιχείο ή αλλιώς η μικρασιατική παράδοση επηρέασε την πνευματική και την πολιτιστική κοινωνία της Λήμνου;
- ✓ Η Λήμνος κατάφερε να ανταποκριθεί στο έργο της περίθαλψης των προσφύγων; Βοήθησε σε ικανοποιητικό βαθμό στην κάλυψη των επιτακτικών αναγκών των προσφύγων;

Στην συνέχεια, αφού ταξινομήθηκαν οι ερωτήσεις, η τάξη χωρίστηκε σε έξι μικρές ομάδες. Η κάθε ομάδα απαρτιζόταν από 4 άτομα, ενώ αποτελούταν από έναν «καλό» μαθητή, έναν «πιο αδύναμο», έναν με μεγαλύτερη εξοικείωση στον τομέα της πληροφορικής και έναν ακόμη, ο οποίος θα ήταν υπεύθυνος στο να σημειώνει τις πληροφορίες που έβρισκαν ως ομάδα. Ο διαχωρισμός των ομάδων πραγματοποιήθηκε με πρωτοβουλία της εκπαιδευτικού, η οποία βασίστηκε στις μαθησιακές επιδόσεις του κάθε μαθητή, έχοντας την άποψη ότι ο αδύναμος μαθητής θα βοηθηθεί από τα υπόλοιπα μέλη της ομάδας του και έτσι θα θελήσει να συμβάλλει ενεργά στις δραστηριότητες του project. Η συμμετοχή των μαθητών στα πλαίσια μιας ομαδικής εργασίας δίνει την ευκαιρία στον μαθητή να συνεργαστεί με τους συμμαθητές του, να ανταλλάσσει τις απόψεις του, υποστηρίζοντας την προσωπική του άποψη αλλά και κατανοώντας την γνώμη του άλλου, καθώς παράλληλα οικοδομούνται σχέσεις εμπιστοσύνης και αλληλοκατανόησης.

Σημαντικό σημείο στην πρώτη φάση του project αποτέλεσε η δημιουργία ενός διαγράμματος σχεδιασμού, τόσο από την πλευρά του εκπαιδευτικού, όσο και από την πλευρά του μαθητή. Η παράλληλη χρήση του διαγράμματος σχεδιασμού συνέβαλε ώστε να οργανωθούν οι διδακτικοί στόχοι και η διδακτέα ύλη του μαθήματος, σύμφωνα με το Πρόγραμμα Σπουδών. Στο συγκεκριμένο διάγραμμα συγκεντρώθηκαν οι σημειώσεις της εκπαιδευτικού, οι οποίες αναφέρονταν στην εξέλιξη της πορείας του project και στην πρόοδο των μαθητών. Οι ιδέες, οι προβληματισμοί, οι απορίες, οι σκέψεις, τα συναισθήματα των μαθητών κατά την διάρκεια του σχεδίου εργασίας σημειώνονταν στο διάγραμμα σχεδιασμού. Αυτό έδινε την δυνατότητα στην εκπαιδευτικό να βρίσκεται ένα βήμα πιο μπροστά από το στάδιο στο οποίο βρισκόταν το project, και να επινοεί τις νέες δραστηριότητες που θα μπορούσαν να ενταχθούν στο πρόγραμμα, αλλά και να εμπλουτίζει την έρευνα με νέες πηγές και βιβλία, τα οποία θα ήταν χρήσιμα στην πορεία της εξέλιξης του.

Ωστόσο, το διάγραμμα σχεδιασμού ήταν εξίσου απαραίτητο και για τα μέλη της κάθε ομάδας. Με αυτό τον τρόπο, οι μαθητές σημείωναν αυτά που θεωρούσαν κατά την γνώμη τους σημαντικά, για να τα συγκρατήσουν και να τα μοιραστούν στο τέλος της ώρας με τις υπόλοιπες ομάδες. Ακόμη, η χρήση ενός ημερολογίου από τους μαθητές είχε ιδιαίτερη σημασία στην συνοχή του project, καθώς σε αυτό σημείωναν τα καθήκοντα που ολοκλήρωναν, αλλά και αυτά που θα πραγματοποιούσαν την επόμενη φορά.

Η ύπαρξη του ημερολογίου βοήθησε και την εκπαιδευτικό να αξιολογήσει τα κριτήρια επιλογής του θέματος. Η ίδια κατέληξε στο συμπέρασμα ότι το θέμα που είχε επιλεγεί για την εργασία θα βοηθούσε τους μαθητές να κατανοήσουν

καλύτερα την επίδραση των προσφύγων στην ιστορία του τόπου τους, θα ενισχυόταν η κλίση των παιδιών, ενώ παράλληλα θα τους δίνονταν ευκαιρίες και δεξιότητες αλληλεπίδρασης κατά την διεξαγωγή του project. Τέλος, οι μαθητές μέσα από την εφαρμογή ποικίλων μέσων θα διαμόρφωναν την δική τους οπτική αντίληψη για το θέμα.

Στο τέλος της διδακτικής ώρας, αφού είχαν συγκεντρωθεί τα ερωτήματα για το θέμα του project, οι μαθητές είχαν διαχωριστεί σε ομάδες και αφού ο σχεδιασμός των διαγραμμάτων και των ημερολογίων είχε ολοκληρωθεί, προέκυψε το ζήτημα ποια άλλα διδακτικά αντικείμενα του σχολείου θα μπορούσαν να ενταχθούν στο συγκεκριμένο project και να αξιοποιηθούν αφού συνδεθούν με το θέμα. Οι μαθητές διαπίστωσαν για πρώτη φορά στην πράξη ότι τα σχολικά μαθήματα δεν αποτελούν μεμονωμένες και ασύνδετες μεταξύ τους γνωστικές παραμέτρους, αλλά αλληλοσυμπληρούμενα και συνδεδεμένα μεταξύ τους γνωστικά αντικείμενα.

Μετά από διαρκείς συζητήσεις κατέληξαν ότι εκτός από το μάθημα της Ιστορίας, η Πληροφορική, η Γεωγραφία, η Κοινωνική Πολιτική Αγωγή και η Λογοτεχνία θα βοηθούσαν στην υλοποίηση του σχεδίου εργασίας, με την παράλληλη υποστήριξη των αντίστοιχων εκπαιδευτικών. Το μάθημα της Πληροφορικής θα βοηθούσε τους μαθητές στην αναζήτηση πηγών μέσω διαδικτύου, με την Γεωγραφία θα μάθαιναν στον χάρτη με ακρίβεια τις περιοχές στις οποίες ζούσαν οι πρόσφυγες στην Μικρά Ασία, καθώς και την απόσταση που διέσχισαν μέχρι να φτάσουν στη Λήμνο.

Με την Κοινωνική Πολιτική Αγωγή θα ενημερώνονταν για το νομικό καθεστώς που υπήρχε για τους πρόσφυγες και με την Λογοτεχνία θα κατανοούσαν καλύτερα τα δοκίμια, τα μυθιστορήματα, τα ποιήματα και τα τραγούδια που έχουν γραφτεί για τους πρόσφυγες της Λήμνου και θα διαπίστωναν με ποιο τρόπο η λογοτεχνία κατέγραψε τις ιστορικές στιγμές μετά την καταστροφή. Η πρώτη φάση του project, λοιπόν, ολοκληρώθηκε στα πλαίσια δύο διδακτικών ωρών, καταλήγοντας στο θέμα της εργασίας και σχεδιάζοντας συνοπτικά το διάγραμμα της δομής, το οποίο θα ακολουθούσαν οι μαθητές κατά την διάρκεια της ολοκλήρωσης του.

Β' φάση

Τρίτη διδακτική ώρα:

Η δεύτερη φάση του project ξεκίνησε με την τρίτη διδακτική ώρα. Αρχικά, επανεξετάστηκαν τα διαγράμματα σχεδιασμού και τα ερωτήματα που είχαν καταγραφεί σε έναν μεγάλο πίνακα μέσα στην τάξη. Αφού οι μαθητές θυμήθηκαν τους στόχους και τις ερωτήσεις του project, μοιράστηκαν οι αρμοδιότητες της κάθε ομάδας. Για να βοηθηθούν οι μαθητές με την ερευνητική διαδικασία που διεξήγαγαν, η εκπαιδευτικός έφερε στην τάξη βιβλία, τα οποία αφορούσαν γενικότερα τους Έλληνες πρόσφυγες του 1922 στην Ελλάδα. Τα συγκεκριμένα βιβλία, τα οποία αναφέρονταν στην ιστορική και διαχρονική διάσταση του γεγονότος, θα αποσκοπούσαν στον εμπλουτισμό των γνώσεων των μαθητών και θα τους παρείχαν επίσης σημαντικό πληροφοριακό υλικό που χρειαζόνταν για την εκπόνηση του project.

Για τη διευκόλυνσή τους οι μαθητές μελέτησαν συγκεκριμένα και επιλεγμένα αποσπάσματα από τα βιβλία αυτά. Επίσης, όσοι μαθητές επιθυμούσαν να τα διαβάσουν πιο συγκεντρωμένα και να τα ξεφυλλίσουν, είχαν την δυνατότητα να τα δανειστούν. Στην συνέχεια, η ομάδα επισκέφθηκε την βιβλιοθήκη του σχολείου και οι μαθητές μπήκαν στην διαδικασία της έρευνας-αναζήτησης, ενώ εξοικειώθηκαν με την λειτουργία του χώρου και έμαθαν τον τρόπο με τον οποίο μπορεί να βρει κάποιος ένα βιβλίο που επιθυμεί. Έχοντας στα χέρια τους αρκετό βιβλιογραφικό υλικό, ήταν έτοιμοι να επιστρέψουν στην τάξη και, σε συνεργασία με την ομάδα τους, να κατηγοριοποιήσουν, να ταξινομήσουν και να συνθέσουν το υλικό που είχαν συγκεντρώσει. Μελετώντας τον πίνακα, στον οποίο υπήρχαν οι ερωτήσεις, προσπαθούσαν να βρουν τις απαντήσεις τους μέσα από τα συγγράμματα που είχαν συλλέξει.

Τα βιβλία με τα οποία ήρθαν σε επαφή οι μαθητές μιλούσαν για τα προβλήματα της αποκατάστασης των προσφύγων, τις δραστηριότητες της ΕΑΠ, τις σχέσεις ντόπιων-προσφύγων, τις συνθήκες και τις ανάγκες επιβίωσης τους, την συμβολή τους στην ανάπτυξη της χώρας και του νησιού, και σχετικό φωτογραφικό υλικό. Στο τέλος της διδακτικής ώρας, η κάθε ομάδα παρουσίασε τις απαντήσεις που είχε βρει και σημαντικές πληροφορίες που πίστευε ότι ήταν απαραίτητο να μοιραστεί με τους υπόλοιπους συμμαθητές τους. Η εκπαιδευτικός, ενθαρρύνοντας τους μαθητές που δεν είχαν εκφράσει την άποψη τους στα πλαίσια της συζήτησης, ρώτησε εάν κάποιο σημείο τους δυσκόλεψε ως προς την κατανόηση και αν υπήρχε κάτι που τους τράβηξε το ενδιαφέρον και θα ήθελαν να εστιάσουν περισσότερο στην έρευνα.

Στο τέλος της διδακτικής ώρας οι μαθητές ενημερώθηκαν για την επόμενη διδακτική ώρα του σχεδίου εργασίας και για την επόμενη δραστηριότητά τους. Το πρόγραμμα προέβλεπε την επίσκεψη στο σχολείο ενός ειδικού επιστήμονα, ο οποίος θα μιλούσε για το θέμα της εργασίας. Ο συγκεκριμένος επιστήμονας μπορούσε να κατευθύνει τους μαθητές κατάλληλα, αφού είχε ολοκληρώσει εξειδικευμένη γνώση στις ανθρωπιστικές και προσφυγικές σπουδές, ενώ τώρα ασχολούταν και ο ίδιος με το θέμα των προσφύγων του 1922 στη Λήμνο. Ως δραστηριότητα λοιπόν, για την επόμενη φορά οι μαθητές θα έπρεπε να σκεφτούν ποιες ερωτήσεις θα ήθελαν να του απευθύνουν.

Στο μεταξύ η εκπαιδευτικός της τάξης είχε ενημερώσει τον καλεσμένο για τις επιδόσεις των μαθητών και τον σκοπό της έρευνας τους, για την σημασία διεξαγωγής της έρευνας των μαθητών, ενώ έγινε και μια ανασκόπηση στα ενδιαφέροντα τους πάνω στο θέμα που ερευνούσαν.

Τέταρτη διδακτική ώρα:

Το πρώτο μισό της τέταρτης διδακτικής ώρας πραγματοποιήθηκε στην αίθουσα της Πληροφορικής. Η κάθε ομάδα μαθητών είχε από έναν υπολογιστή, με σκοπό την συνέχεια αναζήτησης του πληροφοριακού και εικονογραφικού υλικού για το θέμα του project. Στα πλαίσια της αναζήτησης, δόθηκε στους μαθητές μια κατευθυντήρια γραμμή από έγκυρες ιστοσελίδες με έγκυρο ιστορικά περιεχόμενο. Έτσι, η έρευνα των μαθητών στηρίχθηκε σε πρωτογενείς

πηγές, καθώς έμαθαν να αναγνωρίζουν την σημασία της εγκυρότητας που πρέπει να έχει μια πληροφορία από το διαδίκτυο.

Μέσα από την πλοήγηση στο διαδίκτυο, οι μαθητές ανακάλυψαν τον ορισμό και την διασαφήνιση των λέξεων-κλειδιών, που αναφέρονταν στο θέμα του σχεδίου εργασίας, ενώ παράλληλα έβρισκαν τις απαντήσεις στα ερωτήματα του project που μπορεί να μην είχαν απαντηθεί από την προηγούμενη φορά. Οι ιστοσελίδες που χρησιμοποιήθηκαν από τους μαθητές, προκειμένου να εμβαθύνουν τις γνώσεις τους ήταν: το Αρχείο Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών, το Ιστορικό Αρχείο Προσφυγικού Ελληνισμού, τα Αρχεία ΕΛΙΑ και το Οπτικοακουστικό αρχείο της ΕΡΤ.

Οι μαθητές αξιοποίησαν τις ιστοσελίδες αυτές και κατάφεραν να μάθουν τον αριθμό των προσφύγων που είχε εγκατασταθεί στο χωριό του Αγίου Δημητρίου της Λήμνου. Πρόκειται για 556 στο σύνολο Μικρασιάτες, που προέρχονταν από την περιοχή Ρείς-Ντερέ. Η μετονομασία του χωριού σε Άγιο Δημήτριο οφείλεται στους ίδιους τους πρόσφυγες, οι οποίοι θέλησαν να μετονομάσουν το χωριό τους, για να τιμήσουν τον άγιο της πατρίδας τους. Τα κομψά σπίτια, η καλλιέργεια αμπελιών, το φύτευμα καπνών, βαμβακιών, για μια μικρή χρονική περίοδο, και στην συνέχεια η ασχολία τους με τους μπαξέδες, έδωσαν μια διαφορετική όψη στο συγκεκριμένο χωριό. Δημιούργησαν λοιπόν ένα αμπελοπααραγωγικό χωριό, το οποίο έμεινε γνωστό μέχρι και σήμερα για το ξηρό κρασί και το σταφύλι του.

Το συγκεκριμένο προσφυγικό χωριό επηρέασε σε μεγάλο βαθμό τον πολιτισμό ολόκληρου του νησιού, καθώς οι Έλληνες πρόσφυγες είχαν φέρει μαζί τους τα δικά τους ήθη, έθιμα και παραδόσεις. Γνωστοί ως οργανοπαίκτες, ξεχώρισαν για την μουσική τους, ενώ η παράδοση τους συνεχίστηκε και όσον αφορά το φαγητό. Τα λεγόμενα «φλωμάρια» είναι ζυμαρικά και φτιάχνονταν από τις νοικοκυρές του σπιτιού την περίοδο του καλοκαιριού, ώστε να έχουν φαγητό τον βαρύ χειμώνα. Τα «βενιζελικά», είναι μικρά γλυκά, με τα οποία είχαν κεράσει τον Βενιζέλο κατά την επίσκεψη του στο νησί.

Επιπλέον, τα κεντήματα των προσφύγων διέφεραν, έχοντας ως χαρακτηριστικό τους το κοπανέλι και την λευκή δαντέλα, η οποία ήταν φτιαγμένη στο χέρι. Οι γιορτές και οι εκδηλώσεις τους, όπως η γιορτή του κρασιού, η γιορτή της σαρδέλας και οι παιδικές χορωδίες, προσέφεραν χαρά και διασκέδαση σε όλους τους κατοίκους του νησιού. Τέλος, οι Έλληνες πρόσφυγες αποκαλούσαν την Λήμνο, «Η Λήμνος, η Λημνούδα μας», πράγμα που μαρτυρεί την μεγάλη αγάπη που είχαν για αυτό το νησί, θεωρώντας το πλέον σπίτι τους.

Οι περισσότεροι μαθητές της τάξης δεν γνώριζαν όλες αυτές τις λεπτομέρειες, δεν ήξεραν τον λόγο που είχαν δοθεί οι ονομασίες σε πολλά από τα πράγματα που χρησιμοποιούν μέχρι και σήμερα. Δεν είχαν μπει στην διαδικασία να αναζητήσουν το παρελθόν του νησιού και το πως αυτό είχε τόσο μεγάλη ανάπτυξη μετά την προέλευση των προσφύγων. Έδειχναν όλοι ενθουσιασμένοι και πρόσθεσαν επιπλέον ερωτήσεις που επιθυμούσαν να κάνουν στον επιστήμονα που θα τους μιλούσε. Ανυπομονούσαν να μοιραστούν αυτά που έχουν μάθει μέχρι στιγμής στο οικογενειακό τους περιβάλλον, πράγμα που

σήμαινε ότι η συμβολή των γονέων στη συνέχεια της διαδικασίας του project θα ήταν σημαντική.

Το υπόλοιπο της διδακτικής ώρας αφιερώθηκε στην ενημέρωση των μαθητών από τον ειδικό επιστήμονα που προσφέρθηκε να επισκεφθεί το σχολείο και την τάξη για να ενισχύσει τις γνώσεις τους σχετικά με την ιστορία της Λήμνου κατά την περίοδο της άφιξης των προσφύγων μετά την Μικρασιατική καταστροφή. Στην συγκεκριμένη διάλεξη συμμετείχε και η καθηγήτρια της Γεωγραφίας, ώστε παράλληλα με την ομιλία του ειδικού να δείχνει στο χάρτη με ακρίβεια τις περιοχές που ζούσαν οι πρόσφυγες πριν την εγκατάστασή τους στη Λήμνο, αλλά και τον δρόμο που διέσχισαν για να φτάσουν στα προσφυγικά χωριά του νησιού. Σε αυτή την περίπτωση, η παρουσία ενός ιστορικού χάρτη, ο οποίος είχε διαμορφωθεί με βάση την τότε χρονική περίοδο που εξετάζαμε, βοήθησε στην καλύτερη κατανόηση της γεωγραφικής θέσης των μικρασιατικών περιοχών.

Τα παιδιά φαίνονταν ενθουσιασμένα που θα μάθαιναν περισσότερα πράγματα για την ιστορία του τόπου τους, ενώ είχαν ήδη γράψει από το σπίτι, ο καθένας ξεχωριστά, τα ερωτήματα που θα ήθελαν να κάνουν, ώστε να διαμορφώσουν μια ολοκληρωμένη και πλήρη δομή στο project. Αυτό που έκανε ιδιαίτερη εντύπωση ήταν πως ένας μαθητής είχε σκεφτεί να μαγνητοφωνήσει τον επιστήμονα που θα αφηγούταν τα γεγονότα που γνωρίζει. Η υποδοχή του ειδικού στην αίθουσα ήταν ευχάριστη, καθώς οι μαθητές περίμεναν με ανυπομονησία να ακούσουν αυτά που είχε να τους διηγηθεί. Ανέλυσε τις σχέσεις μεταξύ των προσφύγων και των ντόπιων του νησιού, τονίζοντας ότι ο προσφυγικός πληθυσμός αντιμετωπίστηκε με περιφρόνηση και αδιαφορία και υπέστη ρατσιστικά σχόλια. Ακόμη, οι πρόσφυγες αντιμετωπίζονταν και με φόβο, διότι κληρονομούσαν τις τουρκικές περιουσίες και έπαιρναν τον πλούτο των μοναστηριών, ο οποίος είχε δοθεί στους ακτήμονες τότε του νησιού.³³ Αφού ενημερώθηκε για την μαγνητοφώνηση που θα πραγματοποιούνταν κατά την διάρκεια της ομιλίας του και ενώ ο ίδιος δεν είχε κανένα απολύτως θέμα με αυτό, ξεκίνησε την παρουσίασή του, απαντώντας παράλληλα στα ερωτήματα των μαθητών.

Στην αρχή της διάλεξης του, ο εκπαιδευτικός μίλησε για τις αλλαγές που προκάλεσε η παρουσία των Ελλήνων προσφύγων στον τρόπο ζωής των Λημνίων. Οι ντόπιοι Λημνιοί, έχοντας δώσει την εντύπωση ότι δεν είναι πολιτισμένοι και δεν δέχονταν «ξένους» στην περιοχή τους, δεν διατήρησαν ιδιαίτερες σχέσεις με τους πρόσφυγες. Η δημιουργία σχέσεων μεταξύ τους γινόταν μόνο από την πλευρά των προσφύγων, ενώ οι στενότερες σχέσεις άρχισαν να αναπτύσσονται όταν ένας πρόσφυγας παντρευόταν μια Λημνιά για την απόκτηση γης. Ωστόσο, με το πέρασμα του χρόνου, οι Λημνιοί, αφού έμαθαν για τις δυσκολίες που οι πρόσφυγες είχαν περάσει, τους αποδέχτηκαν και οι πρόσφυγες άρχισαν να θεωρούν τον εαυτό τους κάτοικο της Λήμνου,

³³ Μαρία Κ. Γιώτα, 2005, «Η Πολιτική Ένταξη των Προσφύγων του 1922 στην Ελλάδα του Μεσοπολέμου (1922-1940)», Διδακτορική Διατριβή, Θεσσαλονίκη, σελ. 140.

χωρίς ωστόσο ποτέ να ξεχνούν την πατρίδα και την περιουσία που είχαν αφήσει πίσω τους.

Στην συνέχεια, έγινε λόγος για τα προσφυγικά χωριά της Λήμνου και πιο συγκεκριμένα για τον Άγιο Δημήτριο και την Κούταλη. Οι πρόσφυγες που κατοικούσαν στον Άγιο Δημήτριο προέρχονταν από την περιοχή Ρέισντερε της Σμύρνης. Ξεχώρισαν για την μουσική γνώση τους, αλλά και για το επάγγελμα τους, το οποίο συνέχισαν να εξελίσσουν στη Λήμνο. Ήταν αμπελουργοί και μια προσφυγική οικογένεια εργαζόταν πολύ σκληρά για την παραγωγή. Ο τρόπος ζωής τους δεν ήταν καθόλου ήρεμος, πραγματοποιούσαν συνεχώς πολιτικές συζητήσεις και σκέφτονταν σχέδια που θα βοηθούσαν στην εξέλιξη του χωριού.

Παρόλα αυτά, οι Κουταλιανοί είχαν καταγωγή από την Προποντίδα της Κούταλης και η κοινότητα τους διέφερε σε μεγάλο βαθμό από τα υπόλοιπα προσφυγικά χωριά. Μετά την Μικρασιατική καταστροφή, οι Κουταλιανοί κατάφεραν να εισέλθουν στο νησί με τα δικά τους καράβια και εγκαταστάθηκαν σε μια περιοχή που δεν ενοχλούσαν τους ντόπιους στην καθημερινότητα τους.³⁴ Συνέχισαν την σπογγαλιεία, με την οποία ασχολούνταν στον τόπο καταγωγής τους. Οι σφουγγαράδες έλλειπαν από το σπίτι τους μέχρι και έξι μήνες, ταξίδευαν σε όλο τον ελλαδικό χώρο και επικοινωνούσαν με την οικογένειά τους μέσω τηλεγραφημάτων. Οι πρόσφυγες είχαν επιλέξει να κατοικήσουν στον κόλπο του Μούδρου και στην Κούταλη, γιατί ένιωθαν ότι είναι κοντά στην πατρίδα τους και ότι ίσως κάποια στιγμή θα επέστρεφαν σε αυτήν.

Στο τέλος της ομιλίας του, ο καλεσμένος πρόσθεσε ότι στο Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο της Λήμνου φιλοξενούνται τα «προσφυγάκια» της Ίμβρου και της Τένεδου. Πρόκειται για επιτύμβιες στήλες, ένα ανάγλυφο με παράσταση νεκρόδειπνου και ένα πορτραίτο του Αυτοκράτορα Αυγούστου, τα οποία είχαν σταλθεί από τον Μητροπολίτη της Ίμβρου, τον Ιωακείμ Καβύρη Δ' στην Αθήνα, μέσω ενός πλοιαρίου, το οποίο μετέφερε πρόσφυγες. Μετά την δεκαετία του 1960 αποφασίστηκε να μεταφερθούν στην Λήμνο, όπου βρίσκονται μέχρι και σήμερα. Τα γλυπτά που ξεχωρίζουν και έχουν ιδιαίτερη σημασία είναι τα επιτύμβια, τα οποία απεικονίζουν γνωστές «σκηνές» της συγκεκριμένης δεξίωσης, φανερώνουν τη φυσιογνωμία των αττικών εργαστήριων, το πνευματικό περιεχόμενο και την τεκτονική τους δομή.³⁵

Η διάλεξη, σε συνδυασμό με τις ερωτήσεις των μαθητών, είχε επιθυμητά αποτελέσματα, όχι μόνο στον εμπλουτισμό γνώσεων των μαθητών, αλλά και στην ενίσχυση νέων στοιχείων και δραστηριοτήτων που θα αποσκοπούσαν στην συνοχή και αργότερα στην ολοκλήρωση του project. Η ομιλία αποτέλεσε έναν τρόπο προσανατολισμού για τους μαθητές, οι οποίοι εστίασαν την προσοχή τους στο Αρχαιολογικό Μουσείο της Λήμνου, προκειμένου να επισκεφθούν τα «προσφυγάκια» της Ίμβρου και της Τένεδου. Στο τέλος της διάλεξης του, ο ειδικός επιστήμονας είχε φέρει μαζί του τα «βενιζελικά» γλυκά,

³⁴ Μαρία Κ. Γιώτα, 2005, «Η Πολιτική Ένταξη των Προσφύγων του 1922 στην Ελλάδα του Μεσοπολέμου (1922-1940)», Διδακτορική Διατριβή, Θεσσαλονίκη, σελ. 141.

³⁵ (Τριανταφυλλίδης, 2021) σελ. 37.

με τα οποία κέρασε όλους τους μαθητές για να τους ευχαριστήσει για την καλή συνεργασία που είχαν.

Για την επόμενη φορά, πλέον, οι μαθητές έπρεπε να ενημερώσουν τους γονείς τους για το θέμα του project και την μεγάλη σημασία που θα είχε η συμμετοχή τους σε αυτό. Στην επόμενη διδακτική ώρα οι μαθητές, στο πρώτο μισάωρο με την συνεργασία της ομάδας τους, θα σχεδίαζαν ένα ερωτηματολόγιο, το οποίο θα απαντούσαν οι γονείς στο δεύτερο μισάωρο του μαθήματος, ενώ θα γινόταν μια ενημέρωση από την πλευρά των μαθητών και από την εκπαιδευτικό.

Πέμπτη διδακτική ώρα:

Το project για την πέμπτη διδακτική ώρα προέβλεπε μια διαφορετική δραστηριότητα από τις προηγούμενες: την δημιουργία ενός ερωτηματολογίου, το οποίο θα απευθυνόταν στους γονείς και θα βασιζόταν στο θέμα των προσφύγων του 1922 στη Λήμνο. Κάθε ομάδα μαθητών ξεκίνησε να γράφει τα ερωτήματα που θα ήθελαν να εντάξουν στο περιεχόμενο του ερωτηματολογίου. Ωστόσο, ήδη από πριν η εκπαιδευτικός είχε συμβουλέψει τους μαθητές ότι το ερωτηματολόγιο θα είχε στόχο την εξέταση των απόψεων και των γνώσεων των γονέων όσον αφορά το υπό έρευνα θέμα. Η συμπλήρωση του ερωτηματολογίου θα ήταν ανώνυμη και η δομή των ερωτήσεων θα ήταν ως εξής: στην αρχή θα περιλάμβανε προσωπικές ερωτήσεις, πιο εύκολες και απλές, ενώ στην συνέχεια οι ερωτήσεις θα γίνονταν πιο απαιτητικές, εστιάζοντας στο γνωστικό επίπεδο του γονέα και την κριτική του άποψη.

Αφού η κάθε ομάδα μαθητών είχε σκεφτεί και είχε συγκεντρώσει τις ερωτήσεις που επιθυμούσε να εντάξει στο ερωτηματολόγιο, συζητήθηκαν και αναλύθηκαν όλες οι ερωτήσεις και στο τέλος αποφασίστηκε ποιες και με ποια σειρά θα τοποθετούνταν στο τελικό ερωτηματολόγιο. Συγκεκριμένα, το ερωτηματολόγιο αποτελούταν από τις παρακάτω ερωτήσεις:

- ✓ Ποιο είναι το φύλο σας;
- ✓ Σε ποια ηλικιακή ομάδα ανήκετε; (25-35 ετών, 35-45 ετών, 45-55 ετών, 55-65 ετών)
- ✓ Ποιο είναι το μορφωτικό σας επίπεδο; (Λύκειο, ΑΕΙ/ΤΕΙ, Μεταπτυχιακό, Διδακτορικό)
- ✓ Γνωρίζετε ή έχετε κάποιο συγγενικό σας πρόσωπο που είχε φτάσει ως πρόσφυγας το 1922 μετά την Μικρασιατική καταστροφή στη Λήμνο;
- ✓ Πιστεύετε ότι η άφιξη των προσφύγων επηρέασε σε μεγάλο βαθμό τον πολιτισμό του νησιού;
- ✓ Γνωρίζετε ποιες συνθήκες τους ανάγκασαν να εγκαταλείψουν την πατρίδα τους;
- ✓ Γνωρίζετε ποια ήταν η αντιμετώπιση που είχαν από τους ντόπιους κατοίκους του νησιού;
- ✓ Πιστεύετε ότι οι πρόσφυγες συνέβαλαν στην ανάπτυξη και την εξέλιξη του νησιού, τόσο οικονομικά όσο και πολιτισμικά;
- ✓ Εσείς είστε υπέρ ή κατά της υποδοχής των προσφύγων;

Μετά την ολοκλήρωση του ερωτηματολογίου και την συμπλήρωση του από τους γονείς που είχαν έρθει για να ενημερωθούν για το project από τους

μαθητές και την εκπαιδευτικό, οι μαθητές ξεκίνησαν να μιλούν στους γονείς τους για το θέμα του project. Ανέλυσαν την δομή της εργασίας τους, μοιράστηκαν μαζί τους τις γνώσεις που είχαν αποκτήσει μέχρι εκείνη τη στιγμή και εξέφρασαν την επιθυμία τους να συμμετέχουν και οι ίδιοι στην εκπόνηση της, τονίζοντας ότι η βοήθεια τους θα ήταν σημαντική.

Στην συνέχεια, η εκπαιδευτικός απευθύνθηκε στους γονείς των παιδιών, αναφέρθηκε στους διδακτικούς στόχους και στην διδακτέα ύλη και τους ενθάρρυνε να συμμετέχουν στην διαδικασία ολοκλήρωσης του σχεδίου εργασίας, καθώς με την βοήθεια τους θα ενίσχυαν τη συμμετοχή των παιδιών. Στο τέλος της ολοκλήρωσης του project θα συνειδητοποιούσαν και οι ίδιοι το πόσο σημαντική ήταν η εκπόνηση της συγκεκριμένης εργασίας για απόκτηση νέων γνώσεων και δεξιοτήτων αλλά και για την εξοικείωση των μαθητών με νέες δραστηριότητες.

Στο τέλος της διδακτικής ώρας, οι μαθητές και οι γονείς ενημερώθηκαν ότι την επόμενη φορά θα επισκεπτόμασταν το Μουσείο Ναυτικής Παράδοσης και Σπογγαλιείας, στο χωριό της Κούταλης. Σημαντική παράμετρος στην επίσκεψή μας ήταν η συμμετοχή κάποιων γονέων στην συνοδεία και στην παρακολούθηση των μαθητών. Η χρήση μαγνητοφώνων και φωτογραφικών μηχανών θα ήταν απαραίτητη στην επίσκεψή μας, προκειμένου οι μαθητές να συλλέξουν όσο το δυνατόν περισσότερο πληροφοριακό υλικό για την διεξαγωγή του project. Η χαρά των μαθητών για την μικρή μας εκδρομή ήταν απερίγραπτη και η συμμετοχή των γονέων ήταν ενεργή, ενώ όλοι είχαν επιτρέψει στο παιδί τους να επισκεφθεί το Μουσείο.

Σε αυτό το σημείο πρέπει να επισημανθεί ότι η εκπαιδευτικός είχε ήδη επισκεφθεί το Μουσείο Ναυτικής Παράδοσης και Σπογγαλιείας πριν την επίσκεψη με τους μαθητές, ώστε να ενημερώσει το προσωπικό του χώρου για την εκπαιδευτική επίσκεψη, αλλά και για το θέμα με το οποίο ασχολούνται οι μαθητές και αποτελούσε και τον κύριο λόγο της επίσκεψης. Επίσης η εκπαιδευτικός φρόντισε να συζητηθούν με τους υπεύθυνους του χώρου ζητήματα σχετικά με την εξασφάλιση της ασφάλειας των μαθητών, την σημασία της εκπόνησης της έρευνας από τους μαθητές και την σημασία επαφής των μαθητών με πραγματικά αντικείμενα, τη δυνατότητα δηλαδή χρησιμοποίησης των αισθήσεων τους.

Επιπλέον το προσωπικό του Μουσείου ενημερώθηκε ότι οι μαθητές, κατά την διάρκεια της ξενάγησης, θα θελήσουν να φωτογραφίσουν, να μαγνητοφωνήσουν ή ακόμη και να ζωγραφίσουν κάποια αντικείμενα που μπορεί να τους τράβηξαν την προσοχή. Τέλος, συζητήθηκε και η μεγάλη σημασία που θα είχε η τυχόν παρουσία ενός ξεναγού ή κάποιου ειδικού με εμπειρία και καλή επικοινωνία με τα μικρά παιδιά κατά την διάρκεια της επίσκεψης.

Έκτη διδακτική ώρα:

Η έκτη διδακτική ώρα της δεύτερης φάσης ολοκληρώθηκε με την επίσκεψή μας στο Μουσείο Ναυτικής Παράδοσης και Σπογγαλιείας. Όλοι οι μαθητές της σχολικής τάξης συμμετείχαν σε αυτό, ενώ ως επιμελητές είχαν έρθει μαζί μας

οκτώ γονείς και ο καθηγητής της Λογοτεχνίας. Ωστόσο, πριν την επίσκεψη μας οι μαθητές είχαν χωρίσει ήδη τις αρμοδιότητες που θα είχαν ανά ομάδα, καθώς οι γονείς είχαν δώσει στα παιδιά φωτογραφικές μηχανές και μαγνητόφωνα. Οι μαθητές ήταν προετοιμασμένοι κατάλληλα, ώστε να εκμεταλλευτούν κάθε γνώση που θα δέχονταν από αυτή την επίσκεψη, γνωρίζοντας ότι δεν θα είχαν ξανά την δυνατότητα οργανωμένης επίσκεψης του ίδιου χώρου. Με την άδεια του διευθυντή του σχολείου, η μετακίνησή μας είχε προγραμματιστεί να γίνει με λεωφορείο στην περιοχή που βρισκόταν το Μουσείο.

Η υποδοχή των μαθητών στο Μουσείο ήταν πολύ θερμή από το προσωπικό. Οι μαθητές από την πρώτη στιγμή που μπήκαν μέσα στον χώρο, δεν σταμάτησαν να παρατηρούν και να σημειώνουν ό,τι τους κινούσε το ενδιαφέρον. Υπήρχε ένας ξεναγός, ο οποίος ήταν επικοινωνιακός με τα παιδιά και είχε ευχέρεια λόγου. Ήταν κατανοητός και οι μαθητές τον παρακολουθούσαν με προσοχή. Η ξενάγηση στο Μουσείο διήρκεσε περίπου μια ώρα και όλοι οι μαθητές συμμετείχαν είτε κάνοντας ερωτήσεις, είτε φωτογραφίζοντας αντικείμενα, είτε ζωγραφίζοντας, είτε μαγνητοφωνώντας κάτι που θεωρούσαν σημαντικό να έχουν για την ολοκλήρωση του project. Ιδιαίτερη σημασία είχε η δυνατότητα των μαθητών να μπορούν να αγγίζουν τα αντικείμενα και να αλληλοεπιδρούν με τις αισθήσεις τους.

Το Μουσείο αποσκοπούσε στην ανάδειξη της ιστορίας των Κουταλιανών πριν και μετά την εγκατάστασή τους στη Λήμνο, αλλά και στην παρουσίαση της σπογγαλιείας, η οποία είχε γνωρίσει μεγάλη άνθηση με την έλευση των προσφύγων στο νησί. Οι θεματικές ενότητες του Μουσείου ήταν οι εξής: η πρώτη ενότητα αφορούσε την ζωή των Κουταλιανών πριν τον ξεριζωμό τους, η δεύτερη αναφερόταν στην σπογγαλιεία στο χωριό της Κούταλης και η τρίτη παρουσίαζε την αρχαιολογική συλλογή. Τα εκθέματα που παρουσιάζονταν στο χώρο του Μουσείου ήταν δωρεές, οι οποίες μαρτυρούσαν την ευαισθησία των κατοίκων της Κούταλης για τον πολιτισμό. Ακόμη, αναφέρθηκε ότι τα εκθέματα του Μουσείου πολλαπλασιάστηκαν στην συνέχεια των χρόνων, με την παραχώρηση από τους Κουταλιανούς όλων των αντικειμένων που είχαν στο σπίτι τους, είτε ως κληρονομιά, είτε ως ενθύμιο.

Μεγάλη εντύπωση έκανε στους μαθητές η ύπαρξη πολλών ειδών και πολλαπλών χρήσεων σφουγγαριών. Έμαθαν για την ειδική επεξεργασία που χρειάζονταν τα σφουγγάρια μέχρι να αποκτήσουν την τελική τους μορφή και να προωθηθούν στο εμπόριο. Οι μαθητές παρατηρούσαν την διαφορά που υπήρχε μεταξύ των σφουγγαριών, τόσο στο μέγεθος, όσο και στο σχήμα που είχαν διαμορφωθεί. Ο ξεναγός τους μίλησε για την ζωή των σφουγγαράδων, οι οποίοι μπορεί να έλειπαν από το σπίτι τους έως και μισό χρόνο, ταξιδεύοντας σε όλη την Ελλάδα. Κύριος προορισμός τους ήταν η Κρήτη, διότι εκεί υπήρχαν σφουγγάρια καλής ποιότητας. Ακόμη, επεξηγώντας το επάγγελμα της σπογγαλιείας, έγινε κατανοητός ο όρος «δύτης», ο οποίος ήταν βουτηχτής και καταδυόταν στο βάθος της θάλασσας, ενώ όταν κινδύνευαν ανέβαιναν στην επιφάνεια τα σφουγγάρια. Επιπλέον, μίλησαν για τον λόγο τερματισμού του συγκεκριμένου επαγγέλματος της σπογγαλιείας, αναφέροντας ότι εκτός από

την δυσκολία του επαγγέλματος, το 1985 είχε εμφανιστεί μια ασθένεια στα σφουγγάρια.

Στο τέλος της εκπαιδευτικής μας επίσκεψης, οι μαθητές είχαν συγκεντρώσει σημαντικό πληροφοριακό και εικονογραφικό υλικό. Οι ιστορίες που έμαθαν, οι νέες γνώσεις που αποκόμισαν και τα αντικείμενα που μπόρεσαν να αγγίξουν τους βοήθησαν να αποκτήσουν μια συνολική εικόνα για την ζωή των Ελλήνων προσφύγων που εγκαταστάθηκαν στη Κούταλη. Η συμμετοχή των παιδιών ήταν ενεργή και το ενδιαφέρον τους για να μάθουν περισσότερα δεν σταμάτησε να υπάρχει. Οι γονείς έβλεπαν κατά την διάρκεια της επίσκεψης, τα παιδιά να αφομοιώνουν με όποιον τρόπο και μέσο μπορούσαν την γνώση που τους μετέδιδε ο ξεναγός και ο χώρος του Μουσείου.

Η δραστηριότητα αυτή του project έδωσε τη δυνατότητα και στην εκπαιδευτικό να παρατηρήσει με προσοχή την συμπεριφορά και τις εκφράσεις των μαθητών. Με αυτό τον τρόπο συνειδητοποίησε ακριβώς τι ενδιαφέρει το κάθε παιδί να ερευνήσει στην πορεία διεξαγωγής του project, προσφέροντας δραστηριότητες, που να ανταποκρίνονται στα ενδιαφέροντα του. Σημάδια που μαρτυρούσαν τα ενδιαφέροντα που μπορεί να είχε ένας μαθητής ήταν να σταματάει και να αγγίζει κάποιο αντικείμενο ή να το παρατηρεί πολύ ώρα, έχοντας μείνει πιο πίσω από την υπόλοιπη ομάδα.

Έβδομη διδακτική ώρα:

Η συγκεκριμένη διδακτική ώρα ξεκίνησε με την επανεξέταση των εμπειριών και των δραστηριοτήτων κατά την εκπαιδευτική επίσκεψη στο Μουσείο Ναυτικής και Σπογγαλιείας Παράδοσης. Στα πλαίσια της σχολικής τάξης πραγματοποιήθηκε μια γενική συζήτηση, ένας απολογισμός γι' αυτά που έχουν συγκεντρώσει οι μαθητές από την επίσκεψη τους στο Μουσείο. Συζήτησαν για το τι ακριβώς είχαν ανακαλύψει, ποια δηλαδή νέα στοιχεία προστέθηκαν με βάση τον πίνακα, με τις αρχικές τους ερωτήσεις και το διάγραμμα σχεδιασμού που είχε δημιουργήσει η κάθε ομάδα.

Στην συνέχεια, αφού προστέθηκαν οι απαντήσεις στο διάγραμμα σχεδιασμού, αναλύθηκε η δομή που θα έπρεπε να έχει μια συνέντευξη. Οι μαθητές για την επόμενη φορά είχαν να παρουσιάσουν στην τάξη τις συνεντεύξεις που θα έπαιρναν από κάποιον που είχε εγκατασταθεί στη Λήμνο μετά την Μικρασιατική καταστροφή. Αυτή την φορά, οι ομάδες των μαθητών θα συμπυκνώνονταν συνολικά σε τέσσερις, προκειμένου να συμμετέχουν και να παρακολουθήσουν όλοι μια συνέντευξη ενός Έλληνα πρόσφυγα. Επίσης, θεωρήθηκε ότι για την ολοκλήρωση του project η ύπαρξη τεσσάρων συνεντεύξεων θα ήταν επαρκής. Έτσι, η σχολική τάξη, χωρισμένη σε τέσσερις ομάδες πλέον, συνεργάστηκε για να βρουν κάποιον, ο οποίος θα ήταν κατάλληλος για την συνέντευξη.

Η εκπαιδευτικός, αφού άκουσε τις σκέψεις των μαθητών για το πως φαντάζονται ότι πρέπει να είναι μια συνέντευξη, τους έδωσε χρήσιμες πληροφορίες για την διαδικασία. Με βάση αυτές, οι θεματικές ενότητες της συνέντευξης έπρεπε να είναι ανοιχτού τύπου, να δίνεται δηλαδή η δυνατότητα στον ερωτηθέντα να απαντήσει τα ερωτήματα με τον τρόπο που θεωρεί εκείνος

σωστό. Σημαντικό επίσης θα ήταν να μην διακόπτουν κατά την διάρκεια της διήγησης του, παρά μόνο για διευκρινιστικές ερωτήσεις, εάν χρειάζονται.

Με την συμμετοχή των μαθητών χωρίστηκε η δομή της συνέντευξης σε τρία μέρη. Το πρώτο μέρος θα περιλάμβανε τις προσωπικές ερωτήσεις, το δεύτερο μέρος θα αφορούσε τις μνήμες από την Μικρά Ασία κατά την περίοδο των διωγμών και τις μνήμες από την άφιξη στο νησί της Λήμνου, ενώ το τρίτο μέρος θα αφορούσε την αφήγηση ενός προσωπικού βιώματος που ο συμμετέχων θα ήθελε να μοιραστεί.

Η επόμενη μισή ώρα του μαθήματος έγινε στην αίθουσα της Πληροφορικής, με την βοήθεια του καθηγητή της Λογοτεχνίας. Σκοπός των μαθητών σε αυτό το στάδιο του project ήταν να αναζητήσουν και να συγκεντρώσουν ποιήματα και τραγούδια με σχετική θεματολογία, που αποτύπωναν τα συναισθήματα των προσφύγων του 1922. Ανακάλυψαν δεδομένα για την μεγάλη επίδραση των μουσικών παραδόσεων, όπως αυτή εμφανίστηκε στη Λήμνο με την έλευση των προσφύγων. Έμαθαν για την δημιουργία μουσικών συγκροτημάτων (κομπανιών), τα οποία διακρίνονταν σε επαγγελματίες και μη. Τα μουσικά όργανα που χρησιμοποιούσαν ήταν κυρίως βιολί, σαντούρι, κλαρίνο και πνευστά, όπως τρομπέτα και κορνέτα.³⁶

Τα λημνιακά μουσικά συγκροτήματα, επηρεασμένα από την μικρασιατική παράδοση, έπαιζαν και χόρευαν κυρίως τα ζειμπέκικα, τα συρτά, τους καρσιλαμάδες και πιο σπάνια βαλς και τανγκό. Ακόμη, με την λύρα έπαιζαν κυρίως τον «Κεχαγιάδικο» (χορός ο οποίος αναφερόταν στους γεωργοκτηνοτρόφους με εκτάσεις γης) και το «Πάτημα», γνωστοί χοροί του νησιού μέχρι και σήμερα. Στο τέλος του μαθήματος, οι μαθητές είχαν αρχίσει να αντιλαμβάνονται καλύτερα την προέλευση των παραδόσεων της Λήμνου και, συγκεκριμένα, τον λόγο για τον οποίο αποτέλεσαν την κοινωνική και την πολιτισμική επιρροή στην εξέλιξη της πορείας του νησιού.

Όγδοη διδακτική ώρα:

Η δεύτερη φάση του project ολοκληρώθηκε με την όγδοη διδακτική ώρα, η οποία ξεκίνησε με την παρουσίαση των συνεντεύξεων. Οι μαθητές είχαν συγκεντρώσει το πρωτότυπο υλικό και είχαν καταγράψει τις προσωπικές μαρτυρίες από ανθρώπους του οικογενειακού και ευρύτερου κοινωνικού περιβάλλοντός τους, οι οποίοι είχαν βιώσει το φαινόμενο της προσφυγιάς. Στο τέλος της ώρας πραγματοποιήθηκε μια επανεξέταση στο διάγραμμα σχεδιασμού, σύμφωνα με την οποία διαπιστώθηκε ότι δεν υπήρχαν άλλες ερωτήσεις και απορίες για το θέμα από την πλευρά των μαθητών, καθώς φαινόταν ότι το project είχε φτάσει στο τέλος του.

Η σχολική τάξη χωρισμένη σε τέσσερις ομάδες μαθητών είχε ολοκληρώσει την δραστηριότητα της συνέντευξης και στο υλικό του project είχαν ενταχθεί τέσσερις συνεντεύξεις προσφύγων που είχαν φτάσει στη Λήμνο κατά την περίοδο του 1922. Οι μαθητές, εκτός σχολικού ωραρίου, είχαν συγκεντρωθεί με την ομάδα τους, ώστε να σχεδιάσουν την δομή και την σειρά των ερωτήσεων

³⁶ (Αρχείο Μουσικού Πολιτισμού Βορείου Αιγαίου Λήμνος, χ.χ.)

που θα έκαναν, αλλά και να διαχωρίσουν τις αρμοδιότητες που θα είχε ο καθένας τους κατά την διάρκεια της συνέντευξης. Ο ένας μαθητής από κάθε ομάδα είχε αναλάβει να κάνει τις ερωτήσεις στον πρόσφυγα, ένας άλλος μαθητής θα βιντεοσκοπούσε ή θα μαγνητοφωνούσε την συνέντευξη και οι υπόλοιποι θα σημείωναν αυτά που θεωρούσαν σημαντικά να αναφέρουν στην παρουσίαση.

Οι μαθητές, ακολουθώντας τις οδηγίες που είχαν λάβει όσον αφορά τον διαχωρισμό της συνέντευξης σε τρία μέρη, τήρησαν την παρακάτω σειρά ερωτήσεων:

- ✓ Από ποια περιοχή της Μικράς Ασίας ήσαστε;
- ✓ Πόσων χρονών ήσασταν όταν φτάσατε στη Λήμνο;
- ✓ Πως νιώσατε όταν μάθετε πως έπρεπε να εγκαταλείψετε την πατρίδα σας;
- ✓ Τι αντιμετώπιση είχατε από τους ντόπιους του νησιού;
- ✓ Πως ήταν το προσφυγικό σας σπίτι;
- ✓ Με ποιο επάγγελμα ασχολήθηκαν οι γονείς σας;
- ✓ Πως ήταν οι σχέσεις σας με τους ντόπιους κατοίκους;
- ✓ Υπάρχει κάποιο περιστατικό που θα το θυμάστε για πάντα και θα θέλατε να το μοιραστείτε μαζί μας;
- ✓ Ποιες σκέψεις και ποια συναισθήματα σας προκαλούνται, όταν ακούτε για τα γεγονότα που συνέβησαν το 1922;
- ✓ Θα θέλατε να μας πείτε ένα τραγούδι που σας ανακαλεί μνήμες από την περίοδο εκείνη;
- ✓ Έχετε κρατήσει κάποιο προσωπικό σας αντικείμενο που να σας θυμίζει τη ζωή στην Μικρά Ασία;

Οι μαθητές παρουσίασαν μέσα στην τάξη τις συνεντεύξεις των Ελλήνων προσφύγων και ακολούθησε συζήτηση μεταξύ τους για τις συνθήκες εγκατάστασης αυτών των ανθρώπων, την αντιμετώπιση που είχαν από τους κατοίκους του νησιού, τα συναισθήματα τους πριν και μετά τον διωγμό τους. Όλοι οι μαθητές συμμετείχαν σε αυτή την συζήτηση, άλλοι λίγο περισσότερο και άλλοι λίγο λιγότερο, και ο καθένας με τον δικό του τρόπο εξέφραζε την άποψη του και την γνώση του πάνω στο θέμα. Η δραστηριότητα της συνέντευξης έδωσε την ευκαιρία στους μαθητές να επικοινωνήσουν και να νιώσουν αυτούς τους ανθρώπους.

Στην επανεξέταση του σχεδιασμού του project διαπιστώθηκε ότι οι ερωτήσεις που είχαν τεθεί από την αρχή δημιουργίας του project είχαν απαντηθεί, ενώ οι προβληματισμοί των μαθητών για το θέμα δεν υπήρχαν πλέον. Έτσι, αποφασίστηκε η ολοκλήρωση του project, με την παρουσίαση του στους υπόλοιπους μαθητές του σχολείου, στους εκπαιδευτικούς που συνέβαλλαν στην πραγμάτωση του, στους γονείς των συμμετεχόντων, αλλά και στους ειδικούς που συμμετείχαν με τον δικό τους τρόπο στο πρόγραμμα αυτό. Η έλλειψη ενδιαφέροντος και η ύπαρξη νέων ερωτημάτων από την πλευρά των μαθητών μαρτυρούσαν την ολοκλήρωση του σχεδίου εργασίας. Μετά από

αυτά, οι μαθητές για την επόμενη φορά θα είχαν πλέον να σκεφτούν και να προτείνουν ιδέες για την παρουσίαση του έργου τους.

Γ' φάση

Ένατη διδακτική ώρα:

Η τρίτη φάση του project ολοκληρώθηκε σε τρεις διδακτικές ώρες. Στην ένατη διδακτική ώρα, οι μαθητές ασχολήθηκαν με την οργάνωση της παρουσίασης του σχεδίου εργασίας. Όλοι συνέβαλαν με τις ιδέες και τις απόψεις τους, ώστε να διαμορφωθεί ο τρόπος με τον οποίο έπρεπε να παρουσιάσουν το θέμα, προκειμένου να είναι πλήρες και κατανοητό από τους υπόλοιπους μαθητές του σχολείου και από όλους τους ακροατές. Οι συμμετέχοντες, έχοντας υπόψη ότι απευθύνονταν και σε παιδιά μικρότερης ηλικίας, θέλησαν να δημιουργήσουν ένα ενημερωτικό φυλλάδιο, το οποίο θα δινόταν κατά την διάρκεια της παρουσίασης και θα περιλάμβανε όλα τα σημαντικά στοιχεία του θέματος.

Αφού ολοκλήρωσαν τις διαδικασίες με τις οποίες θα παρουσίαζαν το project τους και είχαν ενημερώσει τους υπόλοιπους μαθητές του σχολείου για την παρουσίαση αυτή, η εκπαιδευτικός πρότεινε να δημιουργηθεί μια ιστοσελίδα στο διαδίκτυο για το θέμα που η ομάδα διερεύνησε όλο αυτό το διάστημα. Με αυτό τον τρόπο, τα αποτελέσματα του project θα κοινοποιούνταν στην σχολική και στην ευρύτερη κοινότητα. Στην δημιουργία της ιστοσελίδας συνέδραμε κυρίως ο καθηγητής της Πληροφορικής.

Οι μαθητές μέσα από αυτή την δραστηριότητα έμαθαν να διαχειρίζονται τα νέα τεχνολογικά δεδομένα. Η προβολή του έργου στο διαδίκτυο προκάλεσε μεγάλο ενθουσιασμό στους μαθητές, καθώς σκέφτονταν ότι την συγκεκριμένη εργασία που έχουν υλοποιήσει με τόσο κόπο θα την διαβάσουν και μαθητές από άλλα σχολεία της Ελλάδας. Εκτός από το ότι αντιπροσώπευαν το σχολείο τους, διέδιδαν ταυτόχρονα την παράδοση του τόπου τους, και έκαναν γνωστό τον τρόπο με τον οποίο αυτή επηρεάστηκε από την ζωή των προσφύγων και διατηρείται μέχρι και σήμερα. Η δημιουργικότητα των μαθητών κατά την δημιουργία της ιστοσελίδας και η γρήγορη εμπέδωση των μεθόδων δημιουργίας της, φανέρωναν για ακόμα μια φορά τις θετικές συνέπειες του project στους μαθητές.

Δέκατη διδακτική ώρα:

Η δέκατη διδακτική ώρα ξεκίνησε με την παρουσίαση των μαθητών για το θέμα των Ελλήνων προσφύγων του 1922 στη Λήμνο. Οι μαθητές ανυπομονούσαν να δείξουν την προσπάθεια που έκαναν όλο αυτό τον καιρό στους υπόλοιπους συμμαθητές τους. Το κοινό στο οποίο απευθύνθηκαν, εκτός από τους εκπαιδευτικούς και τους μαθητές του σχολείου, συμπεριλάμβανε επίσης τους γονείς και τους ειδικούς που συνέβαλαν στην ολοκλήρωση του project. Πριν το ξεκίνημα της παρουσίασης, οι συμμετέχοντες μοίρασαν σε όλους τους θεατές το ενημερωτικό φυλλάδιο που είχαν σχεδιάσει οι ίδιοι στην προηγούμενη διδακτική ώρα.

Στην αρχή της παρουσίασης, οι μαθητές αποφάσισαν να μιλήσουν γενικά για τους πρόσφυγες του 1922 στην Ελλάδα, ενώ πρώτα εξήγησαν τον όρο «πρόσφυγας», που αποτελεί και το σημαντικότερο στοιχείο του θέματος. Με

βάση όσα είχαν διαβάσει και συλλέξει από τα βιβλία που τους είχαν δοθεί στην αρχή της υλοποίησης του project, με όσα είχαν αντλήσει από την βιβλιοθήκη του σχολείου και με την χρήση έγκυρων πηγών του διαδικτύου, κατάφεραν να κάνουν μια μικρή εισαγωγή για τους Έλληνες πρόσφυγες του 1922. Σε αυτή την εισαγωγή περιλάμβαναν τα αίτια της Μικρασιατικής καταστροφής, την σύμβαση ανταλλαγής προσφύγων, τις δραστηριότητες της ΕΑΠ και άλλων προγραμμάτων που συνέβαλαν στην εγκατάσταση των προσφύγων στην Ελλάδα και στη Λήμνο. Παράλληλα με την διάλεξη των μαθητών παρουσιαζόταν το εικονογραφικό υλικό, τα τραγούδια και τα ποιήματα που είχαν γραφτεί για τους Έλληνες πρόσφυγες.

Στην συνέχεια της παρουσίασης οι μαθητές άρχισαν να μιλούν συγκεκριμένα για τις περιπέτειες και την ζωή των προσφύγων, μετά την εγκατάσταση τους στο νησί. Ανέλυσαν με κάθε λεπτομέρεια στο κοινό τους τις πληροφορίες που είχαν συγκεντρώσει, όσον αφορά τα δυο προσφυγικά χωριά της Λήμνου. Έδειξαν με τεκμήρια την μεγάλη επιρροή που σημείωσε η έλευση των προσφύγων στο νησί, τόσο στην ανάπτυξη της οικονομίας, όσο και στην κοινωνική και πολιτισμική ζωή. Στάθηκαν κατά κύριο λόγο στα συναισθήματα και τις σκέψεις που είχαν αυτοί οι άνθρωποι για την πατρίδα τους που εγκατέλειψαν, αλλά και για τις δύσκολες συνθήκες διαβίωσης που αντιμετώπισαν με τον ερχομό τους στη Λήμνο.

Τα παραπάνω γεγονότα δεν παρουσιάστηκαν μόνο με την μέθοδο της αφήγησης αλλά και αποσπάσματα από την επίσκεψη τους στο Μουσείο και παρουσιάσεις από το υλικό των συνεντεύξεων τους. Στο τέλος της παρουσίασης, το κοινό ενημερώθηκε για την ιστοσελίδα που δημιούργησαν οι μαθητές για το συγκεκριμένο θέμα, ενώ η ενημέρωση έκλεισε με τους παραδοσιακούς χορούς προς τιμήν των Ελλήνων προσφύγων. Τα συγχαρητήρια που δέχτηκαν και η δουλειά τους, που αποτέλεσε πηγή έμπνευσης και υλοποίησης ενός νέου project από άλλες σχολικές τάξεις, έδωσαν στους μαθητές αυτοπεποίθηση και τους ενθάρρυναν για την αναζήτηση νέων γνώσεων και εμπειριών.

Εντέκατη διδακτική ώρα:

Η εντέκατη διδακτική ώρα αποτέλεσε την τελευταία ώρα της τρίτης φάσης και γενικότερα την τελευταία ώρα διεξαγωγής του project. Ο απολογισμός, η συνολική αποτίμηση των αποτελεσμάτων του σχεδίου εργασίας μετά την σχολική παρουσίαση μπορεί να χαρακτηριστεί ίσως το πιο σημαντικό σημείο του προγράμματος. Πρόκειται για την ανακεφαλαίωση όλων των γνώσεων και των εμπειριών που απέκτησαν οι μαθητές κατά την υλοποίηση του project.

Το συγκεκριμένο στάδιο αξιολόγησης αφορούσε επίσης την επίτευξη ή μη των διδακτικών στόχων που είχαν τεθεί από την αρχή του project. Οι μαθητές συζήτησαν με τους συμμαθητές τους για όσα έμαθαν, αλλά και τις νέες δεξιότητες που είχαν αποκτήσει. Αναφέρθηκαν και στα προβλήματα που αντιμετώπισαν κατά την ολοκλήρωση του project, στα λάθη και στα παράπονα που είχαν για κάποιους συμμαθητές τους στο πλαίσιο της συνεργασίας τους. Επιβεβαιώθηκε με τον τρόπο αυτό ότι «στο στάδιο της αξιολόγησης της μεθόδου

project πραγματοποιούνται ακόμη και προτάσεις βελτίωσης για την μελλοντική του εφαρμογή».³⁷

Οι μαθητές κατέληξαν στο συμπέρασμα ότι το project αποτέλεσε γι' αυτούς μια ευκαιρία μάθησης και χρήσης ποικίλων γνωστικών τρόπων, μέσω των οποίων κατάφεραν να ολοκληρώσουν την ερευνητική τους δραστηριότητα. Εκτίμησαν τι θα μπορούσε να είχε γίνει διαφορετικά κατά τη διάρκεια της εκπόνησης της εργασίας, αλλά διέκριναν και τα πλεονεκτήματα και τα μειονεκτήματα της διαδικασίας στο σύνολό της. Με τον τρόπο αυτό δημιουργήθηκε ένα υλικό για αξιοποίηση από επόμενα project που θα πραγματοποιηθούν από τους μαθητές.

Ωστόσο, το τελευταίο αυτό στάδιο του απολογισμού αφορά και τον ίδιο τον εκπαιδευτικό που κατευθύνει τους μαθητές του σε όλη την διάρκεια διεξαγωγής του project. Στο συγκεκριμένο project η εκπαιδευτικός, μετά από σχετική και εκτενή συζήτηση με τους μαθητές, ανέτρεξε στο ημερολόγιο, στο οποίο κρατούσε σημειώσεις κατά την πορεία του σχεδίου εργασίας και προσπάθησε να αξιολογήσει την συμμετοχή και την προσπάθεια των παιδιών που συμμετείχαν στην διαδικασία εκπόνησης του project.

Η διαδικασία αυτή προσέφερε τη δυνατότητα για αναστοχασμό, επανεξέταση και αναθεώρηση της αποτελεσματικότητας κάποιων δραστηριοτήτων, διαπίστωση λαθών ή παραλείψεων κατά την διάρκεια της διεξαγωγής του σχεδίου εργασίας. Η συνολική αποτίμηση συμβάλει στη συγκρότηση ενός νέου project, με νέους μαθητές και νέο αντικείμενο αναζήτησης, ενώ οι αξιολογήσεις στο τέλος της εργασίας θα βοηθήσουν και άλλους εκπαιδευτικούς που επιθυμούν να ασχοληθούν με την μέθοδο project.

Επίλογος

Συνοπτικά, η μέθοδος project είναι μια βιωματική επικοινωνιακή διδασκαλία, η οποία έχει ως αφετηρία την ύπαρξη κοινών προβληματισμών για ένα συγκεκριμένο θέμα, είτε από μια ομάδα μαθητών, είτε από μεμονωμένα άτομα. Πρόκειται για μια μέθοδο, που στηρίζεται στα προσωπικά βιώματα και στα ενδιαφέροντα των μαθητών, ενώ περιλαμβάνει ποικίλες γνωστικές πηγές, προκειμένου να ενισχυθεί η δημιουργική σκέψη και η δράση τους, στα πλαίσια μιας ομαδικής συνύπαρξης. Η ανάπτυξη ομαδικών δεξιοτήτων και η απόκτηση νέων γνώσεων και εμπειριών αποτελούν τα κύρια χαρακτηριστικά της μεθόδου project. Ωστόσο, το μεγάλο πλεονέκτημα της συγκεκριμένης μεθόδου, εφόσον αυτή οργανωθεί και διεξαχθεί όπως πρέπει, είναι ότι προσφέρει στους μαθητές την δυνατότητα εφαρμογής αυτών που έχουν μάθει, τη δυνατότητα να χρησιμοποιήσουν τις αισθήσεις τους, να σκεφτούν και να δράσουν, στοιχεία που λείπουν από την παραδοσιακή διδασκαλία στο σχολείο και φαίνεται ότι αποτελούν αποτελεσματική μέθοδο μάθησης.

Το συγκεκριμένο project με θέμα τους Έλληνες πρόσφυγες του 1922 στη Λήμνο, μας έδειξε την πολυπλοκότητα και την πολυσύνθετη πορεία ενός

³⁷ Ελληνική Παιδαγωγική και Εκπαιδευτική Έρευνα, 2016, «Ο ρόλος του εκπαιδευτικού στην αξιολόγηση της μεθόδου project», Σουλίου, Διάδραση, σελ. 211.

σχεδίου εργασίας. Το θέμα του project, εμπνευσμένο από την ιστορία του τόπου των παιδιών αποτέλεσε την αφορμή για τη διεξαγωγή του. Η ισότιμη επικοινωνιακή σχέση μεταξύ των μαθητών στα πλαίσια ολοκλήρωσης του έργου τους απέρριψε τις αντιλήψεις περί αδιαφορίας και ανταγωνιστικότητας. Η μέθοδος project θα μπορούσαμε να πούμε ότι εντάσσει τον μαθητή στο πλαίσιο μιας δημοκρατικής κοινωνίας, παρέχοντας την ικανότητα δημιουργίας επικοινωνιακής σχέσης και κοινωνικής δραστηριοποίησης, αλλά και την δυνατότητα αξιολόγησης καταστάσεων και διευθέτησης συγκρούσεων.

Το θέμα των προσφύγων της Λήμνου, σε συνδυασμό με την καθημερινότητα των μαθητών και την παράλληλη συμβολή της εκπαιδευτικού, η οποία προσπάθησε να προσαρμόσει τις αναζητήσεις των παιδιών στις δραστηριότητες του προγράμματος, αποτέλεσε ευκαιρία να αναδειχθούν σημαντικοί παιδαγωγικοί και διδακτικοί στόχοι του μαθήματος της Ιστορίας. Τέτοιοι στόχοι ήταν η ενεργός συμμετοχή των μαθητών, η καλλιέργεια του πνεύματος συνεργατικότητας, η προσέγγιση της διεπιστημονικής γνώσης και η εξοικείωση με μια εναλλακτική διδασκαλία. Οι μαθητές κατά την διάρκεια διεξαγωγής του project ανέπτυξαν νέες δεξιότητες, καλλιεργώντας το γνωστικό τους επίπεδο και αποκτώντας νέες μαθησιακές εμπειρίες.

Βιβλιογραφία

1922-2022. *Το ταξίδι της προσφυγιάς*. (χ.χ.). Ανάκτηση από <https://storymaps.arcgis.com/stories/62f6f3af42f94142bccc321c6adfce34>.

H. Judy, L. K. (2012). Η μέθοδος project στην προσχολική και πρωτοσχολική εκπαίδευση, μικροί ερευνητές. Αθήνα: Μεταίχμιο .

Αρχείο Μουσικού Πολιτισμού Βορείου Αιγαίου Λήμνος. (χ.χ.). Ανάκτηση από <http://music-archive.aegean.gr/island.php?isle=zpvOrs68zr3Ov8+C&lng=Z3JlZWs=>.

Βαϊνά, Μ. (2002). *Οι δραστηριότητες της τοπικής ιστορίας, ένα εργαλείο εφαρμογής της μεθόδου project στα σχολεία*. Αθήνα: Γιώργος Δαρδάνος.

Γιώτα, Μ. Κ. (2005). *Η Πολιτική Ένταξη των Προσφύγων του 1922 στην Ελλάδα του Μεσοπολέμου (1922-1940)*. Θεσσαλονίκη: Διδακτορική Διατριβή.

Ντολιοπούλου, Ε. (2005). *Η υλοποίηση της μεθόδου project σε νηπιαγωγεία της χώρας μας*. Δαρδάνος.

Παιδαγωγική εταιρεία Ελλάδος, Π. Σ. (2016). *Ελληνική Παιδαγωγική και Εκπαιδευτική Έρευνα*. Σουλιό: Διάδραση.

Παρασκευόπουλος, Κ. (2008). *Η εφαρμογή της μεθόδου project σε ένα πρόγραμμα επαγγελματικού προσανατολισμού*.

Τριανταφυλλίδης, Π. (2021). «Μουσειολογική Μελέτη Επανεκθεση», Εφορεία Αρχαιοτήτων Λέσβου, Αρχαιολογικό Μουσείο Λήμνου. Μυτιλήνη: Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού, Γενική Διεύθυνση Αρχαιοτήτων και Πολιτισμικής Κληρονομιάς.

Χρυσafίδης, Κ. (2005). *Βιωματική-Επικοινωνιακή Διδασκαλία, (Η Εισαγωγή της Μεθόδου Project στο Σχολείο)*. Αθήνα: Gutenberg.